

Lunds Universitet
Sociologiska Institutionen
Medie- och kommunikationsvetenskap, 61-80 p
MKV 304, HT 2003
Författare: Karin Rudefelt
Handledare: Peter Dahlgren

Attac

Internetanvändning och politiskt engagemang i globaliseringsrörelsen

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
1 Inledning	4
1.1 Frågeställning.....	4
1.1.1 Huvudfrågeställning:.....	4
1.1.2 Delfrågor:.....	5
1.3 Uppsatsens disposition.....	5
1.4 Attac.....	5
1.4.1 Om Attacorganisationen och dess födelse.....	5
1.4.2 Svenska Attac – Värderingar, arbetsinriktning.....	6
1.4.3 Svenska Attac – Organisationsstruktur.....	7
2 Bakgrund.....	8
2.1 Globalisering.....	8
2.2 En politik i kris?.....	9
2.3 Internet – en räddare i nöden?.....	10
2.4 Internet – möjligheter och utnyttjande.....	10
2.5 I den formella politikens gränsland.....	11
3 Litteraturgenomgång.....	13
3.1 En politik i omvandling.....	13
3.1.1 Livspolitik.....	13
3.1.2 Medborgarskap och civilsamhälle.....	14
3.1.3 Alternativa medborgarskap.....	15
3.1.4 Medborgarkultur.....	16
3.2 Sociala Rörelser.....	17
3.2.1 Karaktäristika.....	17
3.2.2 Vadå nya sociala rörelser?.....	18
3.2.3 Globaliseringsrörelsen.....	19
3.3 Medier och politiskt engagemang.....	20
3.3.1 Medierna och det offentliga samtalet.....	20
3.3.2 Internet och det offentliga samtalet.....	20
3.3.3 Internetbaserade gemenskaper.....	22
3.4 Internet och sociala rörelser.....	23
3.4.1 Virtuellt aktivism.....	23
3.5 Slutord.....	25
4 Avgränsningar och definitioner.....	26
5 Metod.....	28
5.1 Tillvägagångssätt.....	29
5.2 Frågeformuläret – koppling till frågeställningarna.....	30
5.2.1 Avdelning 1 - Inledning.....	30
5.2.2 Avdelning 2 - Hur ser ditt medlemskap i Attac ut?.....	31
5.2.3 Avdelning 3 - Kan du ge mig lite mer bakgrund till ditt engagemang i Attac?.....	31
5.2.4 Avdelning 4 - Berätta om ditt politiska engagemang.....	31
5.2.5 Avdelning 5 - Internetanvändning i Attacengagemanget.....	31
5.3 Angående metodval.....	31
5.3.1 Begränsningar.....	32
5.4 Några kommentarer kring validitet och reliabilitet.....	32
6 Resultat och Analys.....	34
6.1 Politiskt engagemang - profiler.....	34
6.1.1 Intervju 1 (Eva, 29 år, yrkesverksam):.....	34
6.1.2 Intervju 2 (Erik, 26 år, studerande):.....	34
6.1.3 Intervju 3 (Maria, 26 år, yrkesverksam):.....	35
6.1.4 Intervju 4 (Anders, 21 år, studerande):.....	35
6.1.5 Intervju 5 (Anna, 28 år, studerande):.....	35

6.1.6 Intervju 6 (Tobias, 25 år, studerande).....	35
6.1.7 Intervju 7 (Helen, 56 år, egenföretagare):	36
6.1.8 Intervju 8 (Kristina, 67 år, yrkesverksam):.....	36
6.1.9 Grupprofil	36
6.1.10 Terminologi	36
6.2 Frågeställning 1 – Information, kommunikation & interaktion	37
6.2.1 Internetanvändning – ett försök till urskiljning	37
6.2.2 Informationsrutiner	37
6.2.3 Kommunikations- och interaktionsrutiner	39
6.3 Frågeställning 2 - Upplevd betydelse av Internetanvändning i Svenska Attac	40
6.3.1 ...För informationen	40
6.3.2 ...För kommunikationen och interaktionen	42
6.3.3 ...För organisationsstrukturen	45
6.3.4 ...För gemenskapen	47
6.4 Frågeställning 3 - Internet och Attacmedlemmarnas politiska engagemang	49
6.4.1 Politiskt intresse och värderingar	49
6.4.2 Varför just Attac?	52
6.4.3 Upplevd betydelse för det politiska engagemanget	54
7 Slutdiskussion	56
8 Referenser	58
9 Bilagor.....	60

1 Inledning

Medborgarnas politiska engagemang tycks bli allt mindre, menar flera representanter både för vetenskapen och politiken. I medierna talas det mycket om en demokratisk kris, om cynism och politikermisstro. Ur denna definition av det politiska läget har Internet lyfts fram som en teknik med stor potential för att involvera människor politiskt. Den politiska välviljan gentemot Internettekniken har gjort Sverige till ett av de länder med flest uppkopplade Internetanvändare per invånare. Olika projekt har lanserats i syftet att försöka involvera medborgarna i den formella politiken. Många studier tyder dock på att Internet i sig inte uppfyller de höga förväntningarna.

Peter Dahlgren (2000b) påvisar två huvudperspektiv i debatten om Internets demokratiska potential. De som ansluter sig till det första perspektivet menar att vissa positiva förändringar har kunnat påvisas men att Internets bidrag likväl är blygsamt. Någon stor politisk förändring är inte att vänta. Förespråkare för det här perspektivet menar att de politiska ideologierna kvarstår och att Internet inte har sporrat fler medborgare att engagera sig. Det har inte heller direkt förändrat sättet på vilket politik förs, menas det från vissa håll. De som anammat det andra perspektivet, menar att det inte handlar om en krissituation utan snarare att de politiska formerna håller på att förändras och måste förändras för att reflektera den alltmer globala politiska arenan. Istället för att ge upp politiken totalt engagerar sig folk istället i andra politiska former. Definitionen av vad politik innefattar håller på att ändras.

En av de former för politiskt engagemang som ofta påtalats som ett exempel på en sådan förändring, är framväxten av transnationella politiska nätverk av icke-statliga organisationer (ofta kallade NGO:s – non-governmental organizations) de senaste årtiondena, sociala rörelser som bedriver utomparlamentarisk politik och i hög utsträckning använder sig av Internetteknik.

Mitt intresse i den här studien ligger i att undersöka Internets politiska potential i förhållande till de nya politiska rörelserna. I hur stor utsträckning använder anhängarna av dessa organisationer sig av Internet? Upplever medlemmarna själva att användningen av Internet är viktig för deras politiska engagemang? Kan tillgången till och användningen av Internet stimulera ett politiskt engagemang? Kan det förstärka ett befintligt engagemang? Kan användningen av Internet ha någon betydelse för att individer engagerar sig i politiska, utomparlamentariska organisationer som Attac istället för i partipolitiken?

Attac är en av de mer kända organisationerna inom globaliseringsrörelsen och jag har valt att studera den som en representant av de nya sociala rörelserna. Jag kommer i och med denna studie att undersöka hur Svenska Attacs medlemmar förhåller sig till Internet i sin verksamhet och organisation, detta för att få ökad förståelse av den potentiella betydelse Internet kan ha för deras politiska engagemang. Attac är dessutom en intressant organisation i det här sammanhanget eftersom den själv uttalat använder sig mycket av Internet.

1.1 Frågeställning

Målet med studien är att få ökad förståelse för Internets eventuella betydelse för det politiska engagemanget hos medlemmarna av Svenska Attac. Jag har för detta syfte valt att undersöka ämnet ur tre särskilda aspekter: Genom att försöka kartlägga hur och i vilken utsträckning medlemmarna använder sig av Internets informations- och kommunikationsfunktioner och också ta reda på hur de upplever användandet, vill jag skapa mig en bild av hur medlemmarnas engagemang i Svenska Attac ser ut. Dessutom kommer jag att undersöka hur de själva upplever betydelsen av Internet för deras personliga, politiska engagemang. Förhoppningsvis kan dessa tre aspekter tillsammans leda till en del indikationer om Internets betydelse för Svenska Attacs medlemmar.

1.1.1 Huvudfrågeställning:

Vilken betydelse har Internetanvändningen för det politiska engagemanget hos medlemmarna av Svenska Attac?

1.1.2 Delfrågor:

1. På vilket sätt och i vilken utsträckning använder medlemmarna sig av Internet (i förhållande till andra medier) i sitt engagemang i Attac?
2. Upplever medlemmarna att användningen av Internet påverkar deras aktiviteter och interaktion i Attac? I så fall på vilket sätt?
3. Upplever medlemmarna att användningen av Internettekniken har någon betydelse för deras politiska engagemang i Attac? I så fall, på vilket sätt?

1.3 Uppsatsens disposition

Efter dessa inledande ord och klargöranden vill jag fortsätta med en kort presentation av Attacorganisationen. Jag tar mitt avstamp från hur den Internationella Attacorganisationen föddes, i Frankrike, för att sedan gå in närmare på mitt studieobjekt, Svenska Attac. Det finns ingen ambition med studien att utreda Attacs ideologiska plattform och sakfrågor, tanken med presentationen är att bekanta läsaren med organisationen.

Därnäst följer ett avsnitt där jag lyfter in de sociala rörelserna i en vidare, samhällelig kontext där globaliseringsutvecklingen blir utgångspunkten. Detta tema kommer jag att koppla till den samtida politiska diskursen där Internettekniken fått fäste.

Efter bakgrundsavsnittet kommer jag att mer i detalj gå in på teorier som jag utgår ifrån och använder mig av för att tolka resultaten från min undersökning. Jag binder där företeelsen politiskt engagemang till begrepp som medborgarskap och civilsamhälle. Jag kommer också att beskriva de sociala rörelsernas viktigaste karaktärsdrag och globaliseringsrörelsen mer ingående. Avslutningsvis resonerar jag kring kopplingen mellan politik/medborgarskap/sociala rörelser och medier – i synnerhet Internet.

Efter Litteraturavsnittet redovisar jag studiens avgränsningar och de relevanta definitioner jag valt att utgå ifrån.

En förklaring till studiens upplägg och en redovisning av hur jag gått till väga återfinns i metodavsnittet, där jag även i korthet kommenterar studiens förutsättningar för reliabilitet och validitet.

Redovisning av studiens intervjuresultat återfinns i Resultatdelen, där stoffet struktureras kring ett antal teman som jag belyser utifrån valda teoriutdrag. Av utrymmesskäl har jag valt att lägga ett sammandrag av varje intervju med respektive person i slutet av studien, som bilagor för den som kan tänkas vara intresserad av att få en mer samlad bild av intervjupersonerna och av intervjuens kronologi (Bilaga 2).

Studien avslutas med en sammanfattning av och reflektion över mina erfarenheter, i studiens slutdiskussion.

1.4 Attac

1.4.1 Om Attacorganisationen och dess födelse

Franska föreningen Attac – l'association pour la taxation des transactions financières pour l'aide aux citoyens (Föreningen för beskattning av kapitaltransaktioner för medborgarnas bästa) grundades den 3 juni 1998. Upprinnelsen till debatten som ledde till bildandet av Attac var en ledare av Ignacio Ramonet, Chefredaktör för le Monde diplomatique den 1 december 1997, där han uppmanade till en avvärjning av marknaden. Han tog i ledaren upp det förslag som en av Kennedys rådgivare James Tobin kommit med redan 1972 om att inrätta en beskattning av den kortsiktiga valutahandeln för att både införa mer eftertanke i systemet och också samla ihop pengar för bekämpning av den fattigdom systemet skapade.

Ur det massiva gensvar som Ramonets uppmaning åstadkom bildades så föreningen Attac, med dess huvudagenda: Att framhålla andra alternativa lösningar än nyliberalism, att beskatta kapitaltransaktioner och att förhindra de skador som globaliseringen av kapitalet för med sig. Föreningen lockade medlemmar från fackföreningar, arbetslöshetsgrupper, studieförbund och tidsskrifter. Framstående journalister, sociologer, filosofer, politiker och ekonomer med olika partitillhörighet slöt upp på Attacs sida, bl.a. Pierre Bourdieu, Jean-Paul Sartre och Harlem Désir - före detta Europaparlamentariker. Snabbt hade drygt 150 lokalföreningar etablerats runt om i Frankrike, vilka drev relaterade frågor som miljöförstöring, bojkott av genmanipulerade växter och djur och därmed även mat samt motsatte sig den dominansen av samhällsdiskursen som förespråkare av nyliberalism har kommit att få.

Sedan dess har lokala föreningar växt upp världen över. Deras hemsida www.attac.org innehöll år 2000 ca. 5000 sidor information och besöktes då 800 000 gånger per dag av personer från ca. 90 länder. Utöver materialet på nätet engagerar sig Attac i seminarier, debatter, kursverksamhet och mindre skrifter. Attac har utökad sin agenda till att bl.a. även täcka in miljöfrågor.

Attac idkar religionsfrihet, partipolitiskt oberoende och mångfald. Målet är att skapa en solidarisk och human globalisering. Attac är alltså inte mot alla former av globalisering. Föreningarna vänder sig mot sättet det utvecklas på och de negativa konsekvenser som blir följden. Susanne George, vice ordförande, menar att Attac inte är en *antiglobaliseringsrörelse* utan en *alterglobaliseringsrörelse*. (Clinell, 2000)

Den 30 november 1999 skulle WTO hålla möte i Seattle och diskutera nya avregleringar av marknaden. Vid denna tidpunkt hade Attacorganisationer upprättats i 65 länder. Det blev en stor uppslutningen för protestaktioner världen över och detta fick bl.a. till följd att alla tillfartsvägar och gator i Seattle var blockerade den 30 november. WTO-mötet blev aldrig av. Attac fick mycket mediauppmärksamhet i och med händelsen.

1.4.2 Svenska Attac – Värderingar, arbetsinriktning

Svenska Attac bildades 2001, i samband med att det växte upp motsvarigheter i många andra länder. För att få en bild av vad det är man arbetar för, en referens till deras politiska position som en del av globaliseringsrörelsen, har jag inkluderat ett utdrag ur Svenska Attacs egen presentation av sin inriktning, hämtad från den officiella svenska hemsidan, www.attac.se: Jag har valt att ta med den ursprungliga texten för att framhålla organisationens egna formuleringar. Tanken bakom detta är att utöver själva informationen om organisationen också få en inblick i organisationens "självbild", profil:

"Svenska Attac är en del av den internationella demokrati-rörelsen. Vi menar att det ekonomiska utvecklingsmönster som dominerar världen idag överallt försvagar eller omöjliggör verklig demokrati. Det är en värld där de stora investerarnas och spekulanternas fri- och rättigheter alltid sätts i främsta rummet och där dessa genom olika typer av hot avsätter och tillsätter politiker, alternativt tvingar dem att byta uppfattning.

Vi tror inte att utvecklingen är förutbestämd. Attac arbetar för en ekonomi där medborgarnas behov sätts i främsta rummet. Alltför länge har vi låtit de ekonomiska "experterna" förklara för oss att samhällsekonomi är oerhört komplicerat och omöjligt att förstå för oss vanliga dödliga. Så talar präster eller trollkarlar.

Attac tror att vi måste öka det demokratiska inflytandet över de samhällsekonomiska besluten. Därför har vi enats om att driva fem specifika frågor som när de förverkligas kommer att skapa en bättre värld för alla. "

För den som vill läsa mer om de huvudfrågor Svenska Attac driver rekommenderar jag ett besök på www.attac.se.

1.4.3 Svenska Attac – Organisationsstruktur

För att öka läsarens förståelse angående organisationen inför kommande resonemang, kan det också vara på sin plats med en snabb inblick i Attacs grundläggande struktur. Följande information är likaså hämtad från hemsidan www.attac.se:

”Basen i vår verksamhet är det som sker i lokalgrupperna. Det är de som står för aktiviteterna och samlar upp det stora engagemang som finns runt om i landet.

Attac har ingen central administration med kontor och anställda. Däremot så finns det en Gemensam Arbetsgrupp, ofta kallat GA, som har i uppgift att administrera och samordna det som sker runt om i landet, och hjälpa till att undvika dubbelarbete ute i lokalavdelningarna. Dessutom finns det nationella arbetsgrupper med speciella inriktningar.

I de flesta organisationer drar man centralt upp riktlinjer för arbetet lokalt. I Attac har vi vänt på detta. Det är i lokalavdelningarna och arbetsgrupperna som idéerna och engagemanget får sitt uttryck och du styr själv över hur aktiv du vill vara. Attac blir vad du vill att det ska bli.

Som medlem i Attac har du möjlighet att delta i diskussionslistor, ta del av material för opinionsbildning, kampanjtips och studiecirkel. Du kan också utnyttja vår kontaktbörs för att hitta Attacare som kan hjälpa till med olika aktiviteter. Här finns folk med specialkunskaper. Utnyttja detta!

Attac Sveriges medlemmar är i alla åldrar och har alla möjliga olika sorters jobb. Vi diskuterar, demonstrerar, lusläser handelsavtal, ordnar fester, utmanar politiker, agiterar, skriver remissvar, affischerar och gör tusen andra saker. Vi arbetar helt ideellt, och mestadels i de 30-tal lokalgrupper som finns utspridda i landet. Vi kommunicerar främst via Internet och e-post.

Alla Attacs medlemmar har rätt att delta i föreningens riksårsmöte, där ingen medlem kan representera någon annan än sig själv. Attac driver i Sverige fem frågor som vi tror är centrala för att uppnå vårt syfte: att ge demokratin den överordnade makten över de valutamarknader och transnationella bolag som styr allt fler av livets områden.”

En person jag tog kontakt med från Attac Malmö inför mitt arbete uppskattar att det i Sverige finns någonstans mellan 2500-3000 registrerade medlemmar. Han påpekar vidare att gränserna för medlemsantal är flytande, eftersom det finns många som stödjer Attac utan att för den skull vilja betala och bli direkt förknippade med organisationen då Attac fått en del negativ publicitet i medierna.”

2 Bakgrund

2.1 Globalisering

För att förstå framväxten av vår tids sociala rörelser, i vilken Attac utgör en specifik organisation inom den s.k. globaliseringsrörelsen, kan det vara lämpligt att försöka sätta in fenomenet i en samhällshistorisk kontext. Anthony Giddens (2002) belyser begreppet globalisering genom modernitetens utveckling. Viktiga processer för globaliseringen, så som demokrati, sekularisering och individualisering kom i rullning i samband med upplysningstidens återopande av förnuft och vetenskap. Statsmakten kom att ersätta feodalismen, en situation som krävde gemensamma system och bättre kommunikationsmedel. Ökad rörlighet och fler internationella samarbeten växte fram med tiden. Kapitalismens spridning över världen och politiska avregleringar har gjort att nationella ekonomier binds samman i en global ekonomi. Massmedierna har spelat en stor roll i den här utvecklingen. De senare decenniernas informationstekniska explosion i de rikare delarna av världen har ökat hastigheten på samhällsförändringarna och gett oss en ständig ström av lättillgänglig information om vad som pågår i vår omvärld.

Giddens påvisar också hur vår uppfattning om tiden och rummet har förändrats i samband med dessa processer. Det geografiska avståndet är en social konstruktion som påverkas av våra möjligheter att övervinna det. Vår uppfattning om tid förändras av bl.a. snabbare kommunikationsmedel med större räckvidd, enklare och snabbare sätt att resa samt snabbare datorer. Världen tycks ”krympa”, med avseende på tillgängligheten. Giddens talar om detta som tids- och rumskompression - en viktig drivkraft till globaliseringen.

Med nya möjligheter att resa och stor tillgång till och möjlighet att sprida information har nationalstatens inflytande på individens liv kommit att avmattas i många avseenden. Även om vi fortfarande är åtskilda från andra rent geografiskt och av historiska parametrar så förenas vi på andra plan. Samarbete över gränserna krävs för att försöka styra konsekvenserna av vårt agerande och för att ta hand om problem som inte tar hänsyn till gränser uppfunna av människor. De nya möjligheterna att agera, som har kommit i samband med ökad kontakt med andra länder, gör att vårt agerande även kan få konsekvenser på ett internationellt plan. Våra livsbetingelser kan också påverkas av agerandet från andra, med vilka vi inte har någon naturlig kontakt. Miljöförstöring är ett exempel på detta. Vi har inte längre endast ”naturliga” faror att frukta – människors agerande skapar många möjligheter till fabricerade risker och vi kan inte själva förutse vilka konsekvenser vårt eget agerande kommer att få på sikt. Vi lever i ett risksamhälle där vi i vårt dagliga liv förlitar oss på expertsystem som förväntas hjälpa oss ta rätt beslut och mildra konsekvenserna av vårt beteende.

“Globalization unifies the overall human community – in some part because of the creation of high-consequence risks which no one living on the earth can escape.”

(Giddens, 1991: 225)

I dagens samhället tvingas individen ständigt modifiera sin uppfattning om hur saker och ting hänger ihop, eftersom information ständigt ersätts och nya betingelser måste övervägas. Vi ifrågasätter våra system av traditioner, värderingar och målsättningar och jämför det med ny information och nya rön vi kommer över. Giddens benämner detta ständiga reviderande av information *reflexivitet* och han diskuterar det både i förhållande till individen och till samhället i sig. För oss med tillgång till massmedier och Internet finns det ingen riktig ursäkt längre för att inte känna till något som anses relevant för oss. Vi tvingas ta ställning till informationen – filtrera bort den eller lägga till den till det vi redan känner till. Vi tvingas också i många fall att agera på den.

Ulrich Beck (Beck, 1996) talar om globaliseringens mångdimensionella karaktär, där områden som ekonomi, kultur och information alla påverkas. Globaliseringsprocessen är oundviklig, menar Beck, som även motsäger sig den negativa vinklingen av dess utveckling. Denna fas i moderniteten handlar till stor

del om upplösning av gränser - gränser mellan nationer, mellan offentligt och privat och mellan institutioner, organisationer och familj.

2.2 En politik i kris?

I den svenska demokratidiskursen finns det starka tendenser att beskriva det nu rådande läget som en demokratins kris. De statistiska siffrorna är förvisso talande; valdeltagandet sjunker, de politiska partiernas medlemmar blir färre, partiidentifikationen minskar och den interna partiverksamheten minskar likaså. (Gidlund och Möller, 1999).

Möller (2000) har i en svensk undersökning studerat attityder gentemot politiken i Sverige. I sina resultat påvisar han att många svenskar har inställningen att politiken är meningslös. Det finns en politisk apati och många känner sig utanför systemet, att de själva inte kan påverka. Klyftan mellan politikernas verklighet och medborgarens tycks öka, menar de. Tillsammans med mediernas bild av politiken och politikernas agerande leder detta lätt till en misstro mot politiker. Om det tidigare var främst socialt marginaliserade grupper som misstrodde politikerna, har känslan spritt sig även till andra, resursstarka grupper som istället för att känna sig förbisedda ser ner på politikerna och deras arbete, menar Möller. Han understryker dock att diskussionen om demokratins kris i Sverige är överdriven. Politikermisstro finns överallt där det finns politiker, och det är inget speciellt fenomen för Sverige. Möller påvisar dessutom i en annan undersökning att det finns ett brett stöd för välfärdssystemet (Möller, 1996), vilket han ser som ett tecken på att det finns ett starkt stöd för det politiska systemet i sig. Han uttrycker också att de tendenser till mer utbredd skepsis som han funnit i sin senare undersökning inte nödvändigtvis behöver innebära en stor kris för demokratin, eftersom valdeltagandet fortfarande är högt internationellt sett. Den mer allmänna skeptiska misstron kan alternativt tolkas som att medborgaren idag är mer kritisk och vaken i politiska sammanhang än tidigare. Det är när skepsisen övergår i apati eller cynism som han ser anledning till viss oro.

Zygmunt Bauman (2000) återkopplar dessa tendenser till globaliseringen och påvisar samtidigt många negativa konsekvenser av globaliseringen för demokratiska system. Bauman menar att individen känner osäkerhet och otrygghet till följd av den globala utvecklingen av samhället och att detta leder till en ökande politisk apati. Numera är det allianser av nationalstater snarare än nationalstaterna i sig som bedriver en viss politik. Överskådligheten och möjligheten att själv få delta i debatter blir sämre för den enskilde medborgaren när politiska beslut måste tas snabbare och omfatta större områden. Politikens både formella och informella aktörer blir också mer anonyma när den politiska arenan breder ut sig geografiskt. De politiska diskussionerna och besluten tas ofta långt ifrån medborgaren, av personer denne aldrig har haft någon kontakt med. De platser som lokalt tidigare fungerade som forum för gemenskap och diskussioner om samhället har tagits över av kommersiella krafter. Sammantaget får denna utveckling till följd att intresset för politik försvagas, vi fostras till konsumenter snarare än medborgare.

En annan, ofta påtalad utveckling i globaliseringsdiskursen är politikens ekonomisering. Bauman redogör för dess konsekvenser ur en demokratisk synvinkel. Beslut angående avregleringar av marknaden, skattetryckslättnader, underlättandet av transaktionerna av arbetskraft och pengar etc. har fått ta stor plats på den politiska dagordningen de senaste åren. Storföretagen var tidigare ofta involverade i sin lokala miljö och tog ett visst ansvar för sina anställda. Idag flyttar de sin produktion dit det är mest lönsamt och är inte beroende av att hålla sig väl med arbetskraften på samma sätt som förr. Obundenheten medför att intresset från företagets sida att ta ansvar för det lokala minskar. Med företagen flyttar också potentiella skatteinkomster utomlands, pengar som behövs för att driva runt ett samhälle. Genom att ge storföretagen och andra ekonomiska jättar större och större spelrum och prioritet i politiken blir det allt svårare att få igenom kollektiva handlingar, menar Bauman.

Cammaerts och Van Audenhove (forthcoming) resonerar i enlighet med resonemanget ovan att solidariteten med andra medborgare och tilliten till politiken ifrågasätts av den individuella konsumtionen och det faktum att välfärdsstaten är under stor ekonomisk press. Ekonomi prioriteras över

sociala frågor när det blir svårare att driva runt samhället, vilket torde gälla även för medborgarna i relation till varandra.

2.3 Internet – en räddare i nöden?

Internettekniken har lyfts fram som revolutionerande i många sammanhang och den politiska diskursen har hängt på den trenden. Utifrån en tolkning av den politiska situationen som krisartad har den nya kommunikationstekniken lyfts fram som en möjlighet för att stimulera det politiska klimatet. Dessa tankegångar hittar vi på flera arenor – exempelvis inom politiken, i medierna och i vetenskapen.

Redan på hösten 1997 tillsatte regeringen en kommitté som skulle utreda bl.a. hur den nya informationstekniken kunde påverka demokratin i Sverige. I kommitténs slutbetänkande konstaterades att IT-användningen ökat mycket på kort tid i Sverige. Den koppling mellan IT och demokrati man såg mest av var en ökning i samhällsinformation – de politiska institutionerna la ut mer information till medborgarna. De interaktiva möjligheterna hade utnyttjats lite. Man såg vidare problem med att det fanns en segmentering i användning, en överrepresentation bland gruppen unga, välutbildade män med hög inkomst. En rekommendation från demokratiutredningen, för att öka på den demokratiska potentialen för IT, blev därför att satsa på att göra IT mer tillgänglig för den breda massan. Det fanns en stor portion optimism i utredningen när det gällde de tekniska bitarna eftersom Sverige redan då hade ett väl utbyggt telekommunikationssystem. För att öka kunskapen och därmed stimulera användningen av tekniken pekade man bl.a. på skolornas, bibliotekens och mediernas viktiga roll.

Kommittén var något skeptisk till möjligheterna att rösta direkt via informationstekniken – bl.a. lyftes behovet av en eftertänksamhet i beslut- och valsituationer fram, samt att partipolitiken kunde komma att försvagas. Man omtalade dock IT-röstning som ett tänkbart alternativ för yngre medborgare. IT beskrevs som en resurs för att ta till vara på medborgarintresset i medborgarpolitiken samt en resurs för att främja deltagardemokrati. Fördelarna med den snabba kommunikationen skulle kunna utnyttjas för att ta tillvara på medborgarnas åsikter. (SOU, 2000:101-102)

I denna anda av optimism har flera projekt startats upp i Sverige för att öka tillgängligheten till datorer och Internet och sprida kompetens om hur man använder dem, exempelvis genom dataundervisningsprojekt i skolorna och det s.k. LO-projektet (Olsson, 2002). Utöver politiska vinster så ansågs IT-satsningar även stimulera den svenska ekonomin och industrin i stort.

2.4 Internet – möjligheter och utnyttjande

Sverige har satsat stor på att bygga ”information super highways”, för att använda ett populärt begrepp från internationella medier. Med utgångspunkt från den svenska offentlighetsprincipen, kan medborgaren numera på ett effektivt sätt, genom att ta del av information som läggs ut på Internet, hålla sig lika informerad som sina politiker och dessutom bevaka utvecklingen i sina hjärtefrågor på en global nivå. Genom Internet kan medborgaren begära information, lufta sina egna idéer och begära svar på sina frågor av ansvariga politiker. Det är dessutom relativt enkelt och billigt att lägga upp en egen hemsida, för de politiskt engagerade individer eller grupper som vill tillgängliggöra sina budskap för andra. Genom interaktiva, politiska forum som läggs ut på många kommuners och partiers hemsidor kan medborgarna dessutom diskutera med varandra och därmed ge sig in i det offentliga samtalet. Det offentliga samtalet är ett begrepp som avser ett samhälles politiskt relevanta kommunikationsprocesser.

Ovanstående exempel är dock potentiella möjligheter, det är inte nödvändigtvis så att möjligheterna utnyttjas. Bara för att det blir enklare och går snabbare att komma åt en politiker via mail är det inte säkert att man gör det, att denne svarar snabbare eller att man får ett mer utförligt eller mindre vinklat svar på det sättet. En del av samhällskommunikationsansvaret lämnas troligen gärna över till medborgarna själva genom att den som vill veta något kan hänvisas till den information som gjorts tillgänglig på nätet, vilket inte nödvändigtvis är en bra utveckling för alla medborgare.

Att konstatera att det finns en politisk potential hos Internettekniken att användas för politiska ändamål är m.a.o. inte särskilt kontroversiellt. Frågan är snarare huruvida tekniken faktiskt används för politiska syften i någon betydelsefull utsträckning. För det finns ju onekligen mycket annat Internet kan användas till, så som shopping, spel, pornografi, chat om icke-politiskt relevanta företeelser o.s.v.

Enligt Margolis och Resnick (2000) är det politiska liv vi finner på nätet inte mycket mer än en förlängning av den politik som försiggår utanför Internet. De menar också att Internet inte kan påvisas ha gett upphov till några större förändringar av ideologier och att det inte förmått engagera så många fler politiskt.

Nord är inne på samma linje (Nord, 2002) och konstaterar att det fortfarande är en viss informationsstark grupp som är överrepresenterade Internetanvändare. Den största majoriteten tenderar dessutom att använda Internet till helt andra saker än politik.

Det ska dock sägas att många som delar denna negativa uppfattning om Internets betydelse för politiska sammanhang baserar sina resonemang på i huvudsak kvantitativa studier, exempelvis angående tillgången till Internet, Internetanvändning i olika demografiska grupper samt jämförelser mellan Internet och andra medier när det gäller politisk nytta. Nord har dessutom i huvudsak tittat på aktiviteter som hör hemma inom ramarna för det formella politiska systemet.

2.5 I den formella politikens gränsländ

Många menar dock att de nya samhällsförhållandena inte nödvändigtvis behöver innebära en politisk kris. Att nationalstaten försvagas är inte samma sak som att staten försvinner, menar Beck (1996). Nationerna blir aktörer som tillsammans med andra aktörer, exempelvis storföretagen istället får agera globalt. Denna samhällseliga situation ger oss en möjlighet att uppfinna det politiska på nytt.

Om man i motsats till Nord, Margolis och Resnick går utanför de formella politiska sammanhangen och de traditionella definitionerna av vad politik innefattar är det enklare att finna exempel på att Internettekniken används för att diskutera kring och agera på politiska frågor. Politiska rörelser som agerar i en mängd frågor – miljö, social rättvisa, antikapitalism och fred för att nämna ett fåtal inriktningar – tycks vara flitiga nyttjare av den nya tekniken. (se gärna hemsidan www.engagedcitizen.org, för exempel och utförda studier) De tänjer gränser för vad vi klassificerar som politik och rör sig båda utanför och inom de formella politiska institutionerna – mest utanför, på den nivå av offentlighet och aktivitet som brukar kallas civilsamhället. Även om de som är aktiva i dessa former av utomparlamentarisk politik anses representera en liten del av befolkningen (Pettersson, Westholm och Blomberg, 1989) så visar det på ett politiskt engagemang som pågår framför allt utanför den formella politiken. Många menar att vi kommer att se mer av den här typen av politisk aktivitet framöver att den fått ökad betydelse och att det därför är ett intressant fenomen ur demokratisk synpunkt.

”Besides the regional entities, such as the EU, multi- or transnational organizations, international organizations and civil society actors are definitely playing a more active role and have above all gained genuine or relative-soft-degrees of power vis-à-vis the nation states.”

(Cammaerts och Van Audenhove, forthcoming: 4)

Sociala rörelser framstår, om än så länge i blygsam utsträckning, som tänkbara komplement till det formella politiska systemet som lider av minskad politisk uppslutning. Ur medie- och kommunikationssynpunkt är rörelserna dessutom särskilt intressanta eftersom deras organisering och kommunikation till stor del sker via Internettekniken. Det är denna koppling mellan de sociala rörelserna och Internettekniken som jag vill undersöka. Har möjligheterna att använda Internet och

e-mail någon betydelse för aktörernas politiska engagemang? I denna studie kommer jag att titta närmare på det politiska engagemanget inom Svenska Attac och medlemmarnas användning av den nya informationstekniken. Min målsättning med detta projekt är att nå en ökad förståelse för den eventuella betydelse Internettekniken har för medlemmarnas politiska engagemang.

3 Litteraturgenomgång

Dagens sociala rörelser har växt fram ur ett komplext samspel mellan olika faktorer. Jag kommer här nedan att försöka ge en bakgrund till fenomenet. Jag koncentrerar mig på vissa övergripande utvecklingsspår, utan att på något sätt göra anspråk på att ge en fullständig bild av de sociala rörelsernas uppkomst och formande. Faktorerna hänger ihop och det är svårt att utröna vad som föregått vad, så jag reserverar mig även från sådana avgöranden. Jag har delat in kapitlet i tre delar. Inledningsvis, som en referenspunkt, tänker jag skissa upp en kontext för de nutida sociala rörelserna, där den förändrade politiska situationen samt diskursiva och värdemässiga förändringarna kopplas till deras utveckling och form. Efter det kommer jag att presentera de nya sociala rörelserna mer konkret, deras form och historiska koppling till tidigare sociala rörelser. I sista delen tittar jag närmare på förhållandet mellan offentliga medier och politiken, där jag tar upp det offentliga samtalet och Internetbaserade gemenskaper för att slutligen mer konkret koppla ihop Internet med de sociala rörelserna.

3.1 En politik i omvandling

3.1.1 Livspolitik

Giddens är en av dem som inte håller med om beskrivningen att demokratin befinner sig i en större kris. Giddens (2002) ser globaliseringen som bl.a. en möjlighet att sprida kännedom om demokratisystemet som ett politiskt alternativ till människor i länder med andra politiska system. Han medger att företag är starka aktörer, men dock inte starkare än länder och grupper av länder som har möjlighet att reglera hur företagen får bete sig. Företagen övervakas noga av internationella politiska rörelser och får därmed mindre möjligheter att agera utan ansvar, menar han.

Han anser vidare att intresset för demokratin snarare har stärkts än försvagats och att det som faktiskt sker är att de traditionella politiska formerna ifrågasätts och omvandlas. Det politiska går inte längre att avskilja från det privata, vilket har kommit att avspeglas i vårt sätt att se på och bedriva politik. Detta har lett till framväxten av en ny form av politik, livspolitik "*life politics*". (Giddens, 1991)

Moderniteten har, enligt Giddens (1991), drivits på av tankar och aktioner som sökt att frigöra människor från olika former av beroende och hinder som påverkat deras valmöjligheter och anseende i livet. Dessa hinder var exempelvis bundna till religion, tradition och fördomar. Politiken har varit mer inriktad på förändring i sig än på innehållet i förändringarna. Den har syftat till att skapa förutsättningar för individens valfrihet och kontroll under ansvar, utan att nödvändigtvis definiera hur dessa nya möjligheter ska utnyttjas. Giddens benämner detta emancipatorisk politik.

Numera har dock individen en stor frihet i att välja hur denne ska leva sitt liv. Ett annat sätt att beskriva läget på, vilket belyser situationens dubbla natur, är att ansvaret för våra liv till stor del har kommit att hamna i våra egna händer. Vi har dessutom via medierna tillgång till mycket information om alternativa livsstilar. En stor del av våra liv kretsar kring olika val, där valet av livsstil hänger ihop med både vår självbild och image. Många av oss har inte samma förhållande till auktoriteter längre, de ifrågasätts ständigt och det slutgiltiga ansvaret för att legitimera en källas trovärdighet läggs på individen. Vårt kritiska tänkande, vår insikt om kunskapens föränderlighet och sanningars bräcklighet ger en känsla av osäkerhet inför de valen vi måste ta. Detta väcker frågor av existentiell och moralisk natur. Den identitet som formas av dessa betingelser blir till stor del en avspiegling av hur vi lever våra liv, vilka grupper vi tillhör och de ting och erfarenheter vi samlar på oss.

Parallellt med den emancipatoriska politiken har nya former vuxit fram, vilka Giddens kategoriserar som livspolitik, "*life politics*". Där placerar han även in den politik som förs inom sociala rörelser. Livspolitik handlar mycket om hur vi som uppnått denna frihet att välja livsstil ska förvalta de möjligheter det ger.

“Life politics concerns political issues which flow from processes of self-actualization in post-traditional contexts, where globalizing influences intrude deeply into the reflexive project of the self, and conversely where processes of self-realization influence global strategies.”

(Giddens, 1991: 214)

Emancipatorisk politik och livspolitik existerar sida vid sida, där den senare kräver den tidigare som en plattform. Beslut tas fortfarande dagligen om rättigheter och skyldigheter, beslut som påverkar individers och grupperns valmöjligheter. Nationalstaten är fortfarande en stark politisk enhet – vårt liv är lokalt såväl som globalt. Vad livspolitiken gör är att den breddar perspektivet för vad som är politik. Den visar på att det personliga planet och det politiska överlappar varandra till stor del eftersom politiken får konsekvenser för individens val och tvärtom.

Sociala rörelser har, enligt Giddens (2002), varit en drivkraft när det gäller att föra upp denna typ av frågeställningar på den politiska agendan. Thörn (1999) instämmer:

”Nya sociala rörelser ”politiserar av det privata” utgår från ett annat sätt att se på politik. Enligt detta synsätt definierar och formar ekonomiska, statliga och kulturella institutioner på olika sätt våra liv, och därmed våra individuella och kollektiva identiteter. [...] Enligt detta synsätt osynliggörs vardagslivets politiska karaktär genom gräns-dragningen mellan ”privat” och ”politiskt”, vilket innebär att vi förblir objekt för samhällets styrande krafter. Att synliggöra dessa förhållanden – och därmed på olika sätt ifrågasätta distinktionen mellan politiskt och privat – har därför varit en grundläggande komponent i utvecklandet av ”livspolitiska” strategier inom nya rörelser.”

(Thörn, 1999: 153)

3.1.2 Medborgarskap och civilsamhälle

Det finns klara kopplingar mellan begreppen politiskt engagemang och medborgarskap. Medborgarskap är ett mångfacetterat begrepp som bär med sig starka konnotationer till de formella aspekterna av medborgarskapet, till nationalstaten och partipolitiken. Eftersom jag endast kommer att undersöka vissa aspekter av medborgarskapet och dessutom framförallt i en kontext utanför det formella politiska systemet, har jag istället valt att använda mig av begreppet politiskt engagemang i min studie. Det finns dock stor anledning att ta en teoretisk utgångspunkt i begreppet medborgare. Om det sker förändringar i våra gränser mellan privat och politiskt och vårt sätt att definiera politik så finns det också anledning att utforska vår syn på medborgarskapet.

Enligt vår konstitution är det en rättighet för den myndige medborgaren att få påverka det politiska systemet direkt, genom röstning på en politisk representant. Marshall beskriver medborgarskapet som en utvecklingsprocess där fler och fler rättigheter – sociala, civila och politiska - ges till medborgaren. Dessa rättigheter ger medborgaren möjlighet att delta till fullo i nationens gemenskap. (Marshall, 1950). För att systemet skall fungera tillfredställande är det dessutom en skyldighet för medborgaren att sätta sig in i politiken så att denne kan rösta på representanter för det politiska parti som man antar driver en politisk linje som bäst motsvarar ens egen. Finns det inget alternativ som passar medborgaren är det fritt fram att själv starta upp ett politiskt parti som får konkurrera med de andra. Rättigheterna blev ett mer framträdande drag i resonemangen kring medborgarskap på 80- och 90-talet (Cammaerts och Van Audenhove, forthcoming)

Cammaerts och Van Audenhove menar att medborgarrollen har ändrats avsevärt sedan Marshalls uttalande ovan. Ett teoretiskt begrepp som ofta kommer på tal i samband med sociala rörelser och medier är det civila samhället, eller civilsamhället. Det är ett begrepp med många definitioner, här är en:

“Civil Society: Usually refers to an intermediate zone between private life and the state, where relatively independent organizations are able to operate and circulate information

relatively autonomously. This term is usually thought to offer a different understanding of the media to one which refers to control by the state or the market.” (Stevenson, 2002: 226)

Det civila samhället är ett analytiskt begrepp som beskriver händelser och förhållanden bortom det rent statliga, det marknadsmässiga eller det enskilda privata.

Enligt Cammaerts och Van Audenhove har det medborgerliga engagemanget för många på senare år delvis riktats om från den formella politiska nivån till civilsamhället, eller som de väljer att uttrycka det; mesonivån:

“...political participation – or rather the perception of what it means to be politically active as a citizen – is being reshaped considerably. Many citizens see direct action, their activism within or support to social movement organizations as being much more satisfying and politically effective than being a member of an hierarchical (national) political party. Civic engagement has in other words partly shifted from the formal democratic level towards a meso-level of participation, in between the formal and the unorganized citizen.” (Cammaerts och Van Audenhove, forthcoming: 4)

Giddens (2002) menar att vi för att stärka demokratin måste stärka det civila samhället och lyssna till politiska rörelser.

Det civila samhället står inte oförändrat i globaliseringsutvecklingen. Trädgårdh (1999) ser en internationalisering av politiken och av civilsamhället samtidigt som han ser behovet av att kunna tänka utanför den traditionella politikens formaliserade ramar för att bejaka demokratin. Han oroar sig för huruvida medborgarna, särskilt de svaga och utsatta, kommer att ges tillgänglighet till de numera decentraliserade politiska nätverken.

”Detta innebär att man redan nu kan tala om framväxten av ett alleuropeiskt civilsamhälle, där individer kan utnyttja det gemensamma lag- och regelsystemet för att samla och utöva makt, för att förhandla med varandra och hävda sig i förhållande till företag och myndigheter (på alla olika nivåer). Ur denna synvinkel blir det avgörande om de som i dag i Sverige och andra gamla stater oroar sig över ”det demokratiska underskottet” kan lösgöra sig från traditionella föreställningar om hur en demokrati fungerar. Det är inte former, till exempel riksdag, röstning, politiska partier, som är det primära, utan huruvida alla, och inte minst de svaga och utsatta, kan koppla upp sig på ett effektivt sätt mot det långt mer decentraliserade nätverk inom vilket makten i dag flyter.” (Trädgårdh, 1999:47)

3.1.3 Alternativa medborgarskap

Traditionellt sett finns det klara kopplingar mellan medborgarbegreppet nationalstaten. Sambandet ifrågasätts nu i ljuset av globaliseringen, där vår uppfattning om tid och rum har förändrats. Numera talas det om ett antal icke-nationsbundna medborgarskap, så som nätmedborgarskap, ekologiskt medborgarskap, kulturellt medborgarskap, kosmopolitiskt medborgarskap, globalt medborgarskap etc. Det nationella medborgarskapet lever kvar parallellt, eftersom vi fortfarande har en geografisk tillhörighet och för att det finns en stark laglig koppling. De nya formerna av medborgarskap är frikopplade från formella rättigheter och skyldigheter och blir snarare en form av konstruerad, politiska identiteter där moral, livsstil och etik är starka begrepp. (Cammaerts och Van Audenhove, forthcoming)

Thörn (1999) menar att sociala rörelser bidrar till skapandet av dessa nya medborgarskap/identiteter:

”Framväxten av nationella politiska nätverk av icke-statliga organisationer (NGO:s) världen över de senaste decennierna kan förstås i termer av en *politisk globalisering*. Begreppet civilt samhälle har också aktualiserats i relation till dessa politiska fenomen: de hävdas då ligga till grund för ett framväxande *globalt civilt samhälle* [...] När ”det civila samhället” kopplas till politikens globalisering handlar det alltså om begreppsliggörandet av ett *globalt politiskt rum*. [...] Detta globala rum utgör dock inte enbart en förutsättning för framväxten av nya rörelser under efterkrigstiden – rörelserna bidrar också till att skapa politiska dimensioner av detta rum. Det senare sker på två sätt: 1) genom konstruktionen av globala kollektiva identiteter, med hjälp av en ”global”, gränsöverskridande, politisk symbolik, 2) genom skapandet av globala nätverk, organisationer och institutioner.” (Thörn, 1999:130,143)

Genom Internetbaserade nätverk uppbyggda kring olika intressen eller politiska sakfrågor kan värderingar och symbolik diskuteras och spridas. Detta kan i sin tur skapa samhörighet och solidaritet som går utöver nationsgränserna.

3.1.4 Medborgarkultur

Peter Dahlgren (2003a) resonerar kring kopplingen mellan medier och medborgarskap. Det centrala begreppet i Dahlgrens perspektiv är medborgarkultur ”*civic culture*”, med inspiration från Putnams resonemang om det sociala kapitalets betydelse för den vitala demokratin (Putnam, 2000). Med socialt kapital menas de delade värden, den tillit och ömsesidighet som uppkommer genom interaktionen inom en grupp. Detta kapital både binder medlemmarna av en gemenskap och avgränsar gentemot de som befinner sig utanför. Det fungerar också överbyggande, så att relationer kan upprättas med andra grupper. Med utgångspunkt från det civila samhället vill Dahlgren särskilt lyfta fram de kulturella aspekterna av medborgarskapet, så som meningsskapandeprocesser, kommunikationsmönster, normer och värderingar som vi relaterar till i vår verklighetskonstruktion och interaktion med andra.

”If the more familiar concept of public sphere points to the politically relevant communicative spaces in daily life and the media, civic culture points to those features of the socio-cultural world – dispositions, practices, processes – that constitute pre-conditions for peoples actual participation in the public sphere, in civil and political society. In short, these pre-conditions involve cultural attributes prevalent among citizens that can in various ways facilitate democratic life.”

(Dahlgren, 2003a: 152)

Medborgarkulturen är en förutsättning för demokratin och det formellt politiska, menar Dahlgren - en potential eller uppsättning resurser som blir aktualiserade i de fall då politik uppstår.

Dahlgren presenterar med utgångspunkt från begreppet medborgarkultur en analytisk ram innefattande sex dimensioner. Dessa kan användas som struktur för att få ökad förståelse för olika mediers inverkan och betydelse för medborgarskapets kulturella aspekter. Dessa dimensioner är; *värderingar, samhörighet och tillit, kunskap och kompetenser, praktiker, diskussioner och identitet*. Nedan kommer jag att kortfattat presentera varje dimension.

När det gäller värderingsdimensionen påpekar Dahlgren att det politiska systemet är beroende av ett stöd i vissa *värderingar*. Exempel på relevanta värderingar är; jämlikhet, rättvisa, solidaritet, öppenhet, ömsesidighet, ansvar, tolerans, tillförlitlighet, tilltro till det politiska systemet och demokrati, vikten av att engagera sig politiskt, aktivism etc.

En viss nivå av *samhörighet och tillit* mellan medborgare som går bortom andra meningsskiljaktigheter är viktig. Utan samhörighet är det svårt att motivera kollektiv handling och konfliktlösningar där deltagarna måste kompromissa med sina egenintressen. Här ingår exempelvis en vilja att arbeta tillsammans med andra mot gemensamma mål, att kunna agera bortom sina egenintressen till förmån för gruppen och tillit till att andra gör detsamma.

Utan tillgång till *kunskap* om hur världen är beskaffad och basala kommunikations*kompetenser*, som att kunna läsa, skriva och argumentera är det svårt att ge sig in i det offentliga samtalet. Utbildningsväsendet är en viktig institution men även genom användning av medierna lär vi oss att läsa eller uppfatta världen på vissa sätt. Eftersom det offentliga samtalet är medialiserat är kompetenser knutna till användningen av kommunikationsteknik också väsentliga för denna dimension.

För att demokratin skall hållas levande krävs det att den tar sig uttryck i konkreta *praktiker* och aktioner både på individuell och kollektiv nivå. Sådana praktiker innefattar t.ex. att hålla möten, iscensätta debatter, bedriva kampanjer, att rösta, kontakta makthavare, skriva insändare, demonstrera m.m. I begreppet praktiker ingår det någon form av upprepning, av återkommande inslag för att det ska stärka medborgarandan.

Diskussioner på olika nivåer mellan medborgarna är en förutsättning för det offentliga samtalet som kan utgöras av t.ex. informationsutbyte, diskussioner om värden och normer, konfliktlösningar, debatter etc. Olika medier kan stimulera skilda sätt att diskutera och dessutom tillhandahålla mer eller mindre lättillgängliga forum för diskussioner.

Slutligen, när det gäller *identitet* utgår Dahlgren ifrån att individen idag använder sig av fler identiteter beroende på sammanhang. Identitetsaspekten är starkt beroende av alla ovanstående dimensioner och innebär i princip att individen i viss utsträckning måste tillskriva sig identiteten medborgare – även om det inte innebär att det uttrycks i just begreppet medborgare.

Dimensionerna står i ständigt utbyte med varandra och tillsammans kan de förstärka eller försvaga kulturen. Exempelvis; via möten och diskussioner sprids kunskap och kompetenser som utgår från olika värderingar. Genom kontinuerliga praktiker stärks gruppstrukturen och troligtvis även individens känsla av samhörighet med de andra som också deltar. Ju mer tid och engagemang man satsar på politiska praktiker och diskussioner, ju sannolikare är det att det politiska engagemanget blir en del av hur man definierar sig själv etc.

Hedenius (1999) lyfter fram vikten av att det finns forum för att utöva politik i det civila samhället. Tillgång till mötesplatser är också viktigt, menar han. Bland de faktiska möjligheter han tar upp som förutsättningar för politiskt engagemang och medborgarskap är tillgången till antingen en fast organisation eller ett informellt nätverk – någon form av upprepade mönster av samverkan som möjliggör ett kollektivt agerande. En någorlunda stabil organisering stärker möjligheterna för identifikation, sammanhållning och påverkan. På längre sikt skapas solidaritet och förtroende. En annan viktig aspekt är att gruppen måste vara självständig gentemot det formella system som den avser påverka.

3.2 Sociala Rörelser

3.2.1 Karaktäristika

Alberto Melucci (1991) myntade det vitt använda begreppet ”nya sociala rörelser”. Framväxten av de sociala rörelserna bygger, enligt honom, på att den symboliska nivån i samhället har fått ökad betydelse. Detta ger ett stort utrymme för manipulation av det sociala och symboliska vilket också medför att samhällets konflikter i stor utsträckning gäller produktion och kontroll av kunskap, information och symboler. Melucci menar att det kanske viktigaste draget hos nya sociala rörelser är att de utmanar den rådande samhällsordningens symbolik.

En social rörelse är, enligt Melucci (1991), en särskild typ av social förändring som drivs av en kollektiv aktörs handling. Aktören är inte homogen och har inte självklara gränser mot det sociala system den agerar inom eller mot andra rörelser. I samhället finns den här typen av rörelser på olika nivåer och

aktörerna stretar åt olika håll. Rörelsen är snarare ett föränderligt system av olika handlingar, mål och solidariteter som interagerar och som omgivningen såväl som medlemmarna försöker att urskilja som en enhet. Den är m.a.o. en komplex och motsägelsefull social konstruktion.

En social rörelse måste innehålla tre dimensioner; solidaritet, social konflikt och social förändring. Solidaritet innebär i det här sammanhanget en känsla av att tillhöra ett ”Vi”. Genom interaktionen växer det fram en kollektiv identitet som på grund av systemets ständiga transformation är tillfällig. De kollektiva handlingarna innefattar en social konflikt om kulturella och materiella värden som utkämpas mot en motståndarsida. De nya formerna av konflikter är permanenta och icke-konjunkturbestämda. De är ett stabilt inslag i det sociala systemet och de samverkar med traditionella sociala grupperingar som klasser, intressegrupper och allianser. Social förändring, slutligen, är resultatet av att gränserna töjs och flyttas inom det sociala system man agerar.

Enligt Thörn (1999) är icke-statliga organisationer som Attac viktiga plattformar för rörelserna, men samtidigt finns det många kopplingar och samarbeten med statliga organisationer och partier. Thörn menar att det i Sverige funnits en större samarbetsvilja mellan rörelserna och det politiska systemet än i många andra europeiska länder. Ibland kallar man dem för ”nya demokratiska rörelser” för att deras engagemang i mycket syftar till att stimulera den samhällsliga demokratin.

Medlemmarna av rörelserna gör debattinlägg i nationella tidningar, folkbildar genom studiecirkel och drar till sig mediernas uppmärksamhet genom att arrangera mediahändelser med stort nyhetsvärde. De diskuterar också med politiker och bidrar till att föra upp frågor på den politiska agendan. Samtidigt som de agerar inom ramarna för civilsamhället så interagerar de alltså också med den formella politiken. Det går alltså inte att dra skarpa linjer mellan den politik som förs av sociala rörelser gentemot den formella politiken, eftersom dess organisation i många fall avser att påverka politiker och partipolitiken i olika riktningar. De utmanar också ofta gränsen mellan det privata och det politiska. Ett ständigt gränsöverskridande kännetecknar de sociala rörelsernas verksamhet, enligt Thörn.

Enligt Bennet tycks deltagandet baseras på sakfrågor snarare än ideologiska plattformar (Bennet, 2003). Bredden åstadkoms genom att de små decentraliserade sakfrågegrupperna nätverkar med varandra. Aktiviteterna består till stor del av snabba reaktioner på utvecklingar i världsläget snarare än långsiktiga strategier. Genom dess temporära sammansättning kan de ändra form beroende på vilka projekt och sakfrågor som är aktuella för tillfället.

Betoningen av förhållandet mellan det globala och det lokala är ett starkt inslag i miljörörelsen och detta har spritt sig även till andra rörelser, enligt Thörn. Dessutom hävdar rörelserna frekvent också flitigt rätten till skillnad – att ta till vara på och respektera kulturella och lokala skillnader – ”en solidarisk mångfald” (Thörn, 1999).

3.2.2 Vadå nya sociala rörelser?

Dagens sociala rörelser sätts ofta i kontrast till tidigare, så som arbetarrörelsen som växte fram runt förra sekelskiftet och studentrörelsen som var verksam framför allt under 60-talet. Även om inte alla håller med om att skillnaderna är så avgörande att man kan dra definitiva gränser och kategorisera dem som nya rörelser ska jag här påvisa några av de skillnader som klargjorts i syfte att ytterligare klargöra min användning av begreppet. De äldre rörelserna präglades, enligt Melucci (1991), av en föreställning om den centrala kollektiva aktören som förändrare av samhället och historien – en bild som växte fram under 1800-talet inom historie- och filosofidiskursen och som anammades av sociala rörelser ända fram till 1860. Sociala rörelser var tills dess förknippade med arbetarklassen som tänkt agent. Efter det kom rörelsernas anspråk och självbild att ändras.

Numera finns det inga samhällsliga förutsättningar för den typ av homogena rörelser som exempelvis arbetarrörelsen innebar, eftersom dagens samhälle innebär många konflikter och kollektiva identiteter som är temporära. Gränserna mellan vissa tidigare etablerade kollektiva tillhörigheter, som sociala klasser, har blivit svårare att urskilja.

Thörn skriver att 60-talet utgjorde en brytningstid med många samhällsförändringar så som ett genombrott för ungdomskulturen, urbanisering, ekologisk medvetenhet och ökad medialisering. Dessa förändringar blev viktiga förutsättningar för de politiska manifestationer och den rörelsekultur som kom att kallas studentrörelsen. Efter att studentrörelsen blev mindre aktiv i slutet av 60-talet så har dess kultur levt vidare i form av s.k. ”alternativkulturer”, vilka blivit starka inslag även i dagens rörelser (Thörn, 1999).

Sedan 70-talet är begreppet social rörelse förknippat med olika former av kollektiv handling, inte nödvändigtvis associerade med social förändring i termer av modernisering. Sociala rörelser har kommit att innefatta allt från organisationer, föreningar, nya politiska partier, protestaktioner eller sociala strömningar – vissa anses vara för modernisering, andra emot. Vissa avskrivs t.o.m. som irrationellt kollektivt beteende av omvärlden. Samtidigt lever många av de äldre konnotationerna kvar och används mer eller mindre uttalat i samhällsdiskursen. Denna urvattning och förvirring av begreppet sociala rörelser är olycklig, enligt Melucci. I hans version är kollektivt agerande och social förändring fortfarande starkt kopplade till begreppet (Melucci, 1991). Under 70-talet kunde man enligt Thörn se två olika tendenser, för det första ett återvändande till arbetarrörelsens form och ideologi, för det andra framväxten av nya organisationsformer kring nya politiska teman som ”global solidaritet”, miljö och feminism (Thörn, 1999).

Vissa av de äldre rörelserna finns kvar i någon form, exempelvis arbetarrörelsen. Många av dem överlever genom att ansluta sig till värderingar som breddas – istället för att tala i termer av klasskamp talar man istället om social rättvisa åt alla o.s.v. Dessutom har deras ideologier och organisationsformer använts som inspiration i flera av de nyare rörelserna. Därför är det enligt Cohen och Rai (2000) och Thörn (1991) egentligen inte fruktbart att skilja mellan de gamla och nya sociala rörelserna.

Putnam (2000) och flera andra har varnat för att engagemanget minskar i det civila samhället och att det kan leda till att det för medborgarandan viktiga sociala kapitala också minskar. Till försvar mot den kritik som konkret gäller den låga formella medlemsfrekvensen inom dagens rörelser, jämfört med de äldre, menar Thörn att betoningen på att bygga och institutionalisera långsiktiga organisationer har blivit mindre viktigt. Därför är dagens rörelser inte heller beroende av en stor medlemsbas för att överleva och verka. De nutida sociala rörelserna är inga massrörelser formellt sett och behöver kanske inte heller vara det, påpekar Thörn (1999).

3.2.3 Globaliseringsrörelsen

Globaliseringsrörelsen består av många olika organisationer som arbetar med vitt skilda sakfrågor – alla relaterade till globaliseringsutvecklingen. Trots dess inre mångfald, vilket för övrigt är karaktäristiskt för en social rörelse, finns det en hel del gemensamma infallsvinklar på världen. Enligt Thörn (1999) motsätter deltagarna sig neoliberalismens globala kapitalistsyn som genomsyrar samhällsutvecklingen. Detta anses ge en ekonomisk vinkling även till områden som inte tidigare har ansetts ha med ekonomi att göra, så som, värderingar, moral, idéer och handlingsmönster. För att återknyta till Melucci (1991) kan detta sägas vara deras huvudkonflikt. Rörelsen är reformistisk snarare än revolutionär och arbetar mycket genom folkbildning och indirekt påverkan. Det finns dock vissa inslag av anarkism och civil olydnad.

Rucht (2000) påpekar att sedan 90-talet så har protesterna mot globaliseringens konsekvenser blivit bredare och mer intensiv. Rucht jämför dagens globaliseringsrörelse med tidigare former av kritik mot kapitalism och menar att de ideologiskt inte skiljer sig åt särskilt mycket och att deltagarnas sociala bakgrund, dess mobiliseringar och dess taktik har klara kopplingar till tidigare former av proteströrelser. Det finns dock vissa aspekter där skillnader framträder, menar han: (1) Socialism, ”real socialism”, som den utövades i Sovjetunionen och andra länder är inte längre drivkraften. (2) Hopp om och aktioner i syftet att driva igenom radikala förändringar har ersatts av en mer reformistisk framtoning. (3) Rörelsen har gått från att sätta klasskampen i industriländerna i centrum till att involvera samhällen i den södra hemisfären samt ett bredare spektrum av ämnen - sociala, politiska och ekologiska sakfrågor. (4)

Angreppspunkterna för rörelsen är multinationella företag och politiska institutioner. (5) Rörelsen har blivit i sann mening internationell genom att i högre utsträckning involvera grupper utanför västvärlden.

3.3 Medier och politiskt engagemang

3.3.1 Medierna och det offentliga samtalet

En vital demokrati förutsätter ett fungerande offentligt samtal, d.v.s. konstruktiva diskussioner om politiska angelägenheter medborgarna emellan. Utan vissa kunskaper om hur samhället fungerar blir det dock svårt att kritisera, berömma eller diskutera någonting – åtminstone på ett fruktbart sätt. Alltså krävs det både information och kommunikation för att det ska fungera. Massmedierna har ofta benämnts den tredje statsmakten, vilket åberopar ett ansvar att synliggöra maktförhållanden i samhället och att rapportera politiska händelser som är relevanta för medborgarna utifrån honnörssord som objektivitet och självständighet. Medierna ska möjliggöra välinformerade medborgare som kan ta sitt ansvar och utnyttja sina rättigheter i det demokratiska systemet och samhället i stort. Vår verklighetsuppfattning, särskilt utifrån ett globalt perspektiv, blir onekligen väldigt beroende av de bilder av världen som medierna gör tillgängliga för oss.

Trots många medieaktörers hedersvärda strävan mot att representera verkligheten på ett adekvat sätt ställs arbetet inför stora utmaningar i dessa tider. Medierna blir ofta beskyllda för att ge en icke-representativ bild av världen, (Dahlgren, 2000). Kampen om mediernas uppmärksamhet är hård och det krävs en stor budget för att täcka aktiviteten på en alltmer komplex och vidsträckt politisk arena. Dessutom är konkurrensen mellan massmedieaktörer stor. Genom att medierna blivit mer beroende av annonsörer, anses de inte lika självständiga gentemot marknads intressen längre. Den ökande andelen reklam i medierna får också till följd att publikerna ständigt blir matade med kommersiella värden och frestelser - Bauman (2000) menar att vi idag fostras till konsumenter snarare än medborgare. Möjligheterna till ökad insyn bakom kulisserna har ökat och där finns mycket material som kan användas för att öka nyhetsvärdet, att bygga skandaler på. Castells (1996) talar om en utveckling mot skandalpolitik där politik framställs som korrupt - ett cyniskt spel för galleriet. Dessa i kombination med andra faktorer driver på en snabb och industrilik politisk journalistik där frågor och reportage dessutom faller offer för förenkling, visualisering och polarisering. Tv-debatter är ett bra exempel, där det inte lämnas plats åt längre utläggningar eller resonemang från deltagarnas sida, bara korta, slagkraftiga uttalanden. Det växer fram nya genrer, exempelvis infotainment och medierna beskylls för att popularisera politiken, för att blanda det politiska och det privata så att det blir svårare för medborgaren att urskilja vad som är vad.

Hartley (1996) tycker snarare att det offentliga samtalet har breddats, gjorts tillgängligt för fler, på senare tid. Vi blir alla deltagare av det offentliga samtalet, via medierna i vårt eget hem och därifrån kan vi följa med i vad som händer i världen på olika plan, leta efter sanningar och kritisera. De flesta av oss har därmed daglig tillgång till det offentliga samtalet numera och har dessutom mycket större utbud av innehåll och perspektiv att välja mellan än vad som t.ex. realiserades i den något elitistiska och för få förunnade "torgoffentlighet" som bl.a. Jürgen Habermas förespråkar (Habermas, Burger och Lawrence, 1996). Massmedierna gör det möjligt för alla som vill (och har tillgång till medier) att vara med - vilket dessutom gör denna form av offentlighet mer jämlik än ovanstående nämnda, anser Hartley. Vi kan utifrån informationen vi anskaffar via medierna sedan delta i diskussioner med andra medborgare och uttrycka och argumentera för vår egen åsikt.

3.3.2 Internet och det offentliga samtalet

Ser man på Internettekniken i förhållande till det offentliga samtalet, så är det ett interaktivt medium, vilket öppnar upp möjligheter för diskussioner på för politik relevanta teman. Dessutom är det ett relativt oreglerat och ocensurerat forum, vilket ger plats för en mängd olika perspektiv och tolkningar, även från källor som kan ha svårt att hävda sig i det traditionella massmedieflödet.

Howard Rheingold (1993) återoppar en bred tolkning av det offentliga samtalet när han diskuterar Internets politiska potential. I virtuella gemenskaper kan man skvallra, argumentera, skaffa sig en uppfattning om den man talar med och även diskutera politiska frågor och hitta dess svaga punkter. Tillsammans diskuterar man och strävar mot kollektiva fördelar, vilket binder samman individerna i en känsla av gemenskap. Slevin och andra kritiker avfärdar dock hans resonemang och liknande som väl optimistiska (Slevin, 2000).

När det gäller informationsaspekten av medierna ger Internet stora möjligheter att på ett relativt enkelt, i många fall billigt och tidsbesparande sätt finna information. Eftersom de befintliga massmedierna såg sin chans att använda sig av ytterligare en kanal när Internet kom så finns många av dem även representerade i en nätversion. De etablerade politiska partierna finns också representerade på Internet, i varierande utsträckning. I de flesta fall går det att ladda ner partiprogram, e-maila frågor till politiker och läsa om bakomliggande ideologi. Riksdagen och regeringen har hemsidor tillgängliga för allmänheten - kommuner och myndigheter likaså. På det viset har de traditionella politiska aktörerna kommit närmare sin publik.

Men Internet ger utöver tillgången till de traditionella källorna för massmedierad, politisk information många andra möjligheter. Med hjälp av sökfunktioner så kan man söka information på ett väldigt raffinerat sätt och oftast komma över enorma mängder information om ett visst ämne, utifrån varierande källor. Förmågan att bedöma källkritiskt blir en nödvändig egenskap för den som vill ta till sig Internets informationsmöjligheter.

Internet skapar också nya möjligheter för den som själv vill sprida information. Idag finns intuitiva, färdiga hemsidamallar att köpa. Många företag tillhandahåller också tjänster där man för en billig penning kan få webbhotellplats, domännamn (webbadress) och mallar för hemsidor, allt i ett paket. Tillgängligheten ger en öppenhet i Internets struktur där olika aktörer, olika former av information, vinklade från fler perspektiv, kan samsas. (Bryan m.fl., 1998)

Alla är troligtvis inte lika förtjusta i möjligheten att driva politik i nya former, kan man anta. Medierna har bidragit till en mycket större insyn i politikens och affärsmäns beteende och i Internetåldern finns inte längre någon möjlighet att gömma sina skandaler och misstag från allmänheten. Stora företag som McDonald's och Shell bevakas och det finns i dessa fall även hemsidor dedikerade till ett samlat rapportering om och en kritik av hur företagen agerar. Nyheterna sprids dessutom snabbt och tvingar fram offentliga reaktioner och krishanteringsstrategier, vilket kan få förödande konsekvenser för företagets varumärkesbyggande (Klein, 2000).

Castells (2001) menar att Internetmediet bidrar till att gränserna mellan skvallrar, tvivelaktig propaganda, fantasier och faktisk information blir mer otydlig och att Internetanvändningen stimulerar den skandalpolitik och legitimitetskris som redan finns i utrymmet mellan medborgare och politiker.

”Cyberrymden har blivit en global elektrisk agora där det mänskliga missnöjets mångfald exploderar i en kakofoni av dialekter.”
(Castells 2001: 146)

Tittar man närmare på kommunikationsaspekterna av den nya tekniken fungerar Internet i dagens läge som en horisontell och billig kommunikationskanal. Att få tillgång till forumen i de traditionella massmedierna med ett begränsat format kräver en hel del – att få göra sin röst hörd i mailinglistor i mindre formella politiska forum kräver oftast inte lika mycket. Så länge man håller sig till vissa etikettregler är det i princip fritt fram att göra sin röst hörd inom många nätbaserade forum, vilket tycks göra Internet till ett öppet och demokratiskt forum jämfört med andra medier. Återigen får man dock inte glömma att potential inte är detsamma som faktiskt utnyttjande.

3.3.3 Internetbaserade gemenskaper

För medborgarkulturen och för samhällets kollektiva handlingar är det också viktigt att individen känner samhörighet med andra. Enligt Poster (1995) har nationen ansetts vara den starkaste utgångspunkten för gruppidentifikation i det moderna samhället. Anderson (1983) talar om nationen som en föreställd gemenskap. Fyra aspekter kännetecknar en sådan gemenskap. Medlemmarna känner inte varandra och de flesta kommer inte heller att mötas. Trots detta finns det en känsla av tillhörighet hos samtliga. I medlemmarnas föreställning finns en avgränsbar grupp definierad. Gränsen är betydelsefull för känslor av utanförskap och initiering. Gemenskapen upplevs som ett självstyre, suverän i förhållande till andra. Dessutom finns bland medlemmarna en stark känsla av kamratskap som bibehålls trots eventuell orättvisa och korruption inom gruppen.

Massmedierna har spelat en viktig roll för framväxten av och kontinuiteten i sådana föreställda gemenskaper i det moderna samhället. Även om Internet inte är ett traditionellt massmedium så bär det upp och strukturerar interaktionen i grupper där deltagarna kanske aldrig har träffats offline.

Enligt Slevin öppnar Internet upp möjligheter för att skapa nya former av interaktion.. Genom e-mail och chatrum kan man interagera och kommunicera med flera i taget. Internettekniken har möjliggjort stora nätverk av aktivister som besöker olika forum för att träffas, utbyta information, diskutera och umgås.

”The internet and intranets offer a great many opportunities for forging new alliances, entering into new social engagements and monitoring the different opinions of others. Again, individuals do not relate indiscriminately to all potential dialogic spaces and all potential interconnections with others. Instead, they orient themselves selectively in terms of priorities and interests that are part of their tasks and projects.”
(Slevin, 2000: 178)

Slevin (2000) pekar också på möjligheterna Internet ger för att skapa gemenskaper och social interaktion som sträcker sig utanför nationsgränserna. Rummet separeras från platsen där relationer mellan ”frånvarande andra”, ”absent others”, skapas. I dagens samhälle ändrar sig förhållanden för social interaktion ständigt och ofta deltar individen i många sådana sociala sammanhang samtidigt. Giddens (1994) menar att nya sociala sammanhang, där Internetgemenskaper, s.k. communities, kan anses ingå enligt Slevin, bygger på spontana sammankopplingar av uppfattade relationer mellan ”intelligenta aktörer”. Dessa intelligenta relationer kännetecknas av en kosmopolitisk inställning till andra och till forumen i sig. En kosmopolitisk inställning innebär bl.a. en öppenhet och tolerans mot andra. Man tillåter andra vara självständiga och ha sina ståndpunkter samtidigt som man tar ansvar för de idéer och sammanhang man själv ställer sig bakom. Målen är inte nödvändigtvis det viktigaste i sådana gemenskaper, utan interaktionen, utbytet av tankar och erfarenheter. Giddens resonerar också kring framväxten av intressegemenskaper i det senmoderna samhället, s.k. ”communities of interest”(Giddens, 1991) och utifrån en mediasynvinkel så ger Internet goda möjligheter att söka sig till sociala sammanhang dit andra med liknande intressen också söker sig.

Det går dock inte att behandla gemenskaperna på Internet som helt avskilda från andra icke-virtuella gemenskaper och inflytande från annat håll, menar Slevin (2000). Medlemmarnas ståndpunkter och möjligheter inom olika sociala sammanhang påverkas av deras association med andra, även utanför gemenskaperna. Vi måste därför undersöka Internetgemenskaperna som öppna system där vi tar hänsyn till det större sammanhanget och medlemmarnas referensramar.

Slevin menar att vi borde betrakta den parallella involveringen i olika sorters gemenskaper som en skicklig sammanfogning av olika interaktiva situationer som underlättar vår verklighetsuppfattning i en värld där det intima bundits ihop med det avlägsna. Även om Internet öppnar för ytterst nischade, mindre gemenskaper, finns det en medvetenhet om de fördelar som kommer med bredare samarbeten. De ger kontinuitet till interaktionen och gör forumet mindre sårbart för övertagande och förstörelse.

“These ”virtual communities” give what is otherwise very open mechanisms for human association a degree of predictability and certainty.”
(Slevin, 2000: 114)

Det finns heller ingenting som säger att Internetanvändning automatiskt stimulerar framväxten av nya former av interaktion – det har att göra med på vilket sätt och med vilken avsikt mediet används. Detta gör gemenskaperna beroende av de erfarenheter och den kunskap medlemmarna för med sig in i gruppen:

“It’s therefore not realistic to treat the Internet simply as a medium of new opportunities for creating new forms of human association. It is instead a medium of practical social activity. This means that it’s use is inextricably linked to the kinds of knowledgeability, skills and resources which individuals and groups can bring to these new interactional situations, and to the intentions they have in using it.
(Slevin, 2000: 113)

Castells (2001) talar om hur skillnader i kulturellt kapital fortfarande är väsentliga för det politiska engagemanget, oavsett vilka kommunikationsforum som står till förfogande. Tekniska resurser räcker inte, det måste också finnas ett intresse och en drivkraft hos subjektet att kommunicera med omvärlden.

Nord (Nord, 2002) är också skeptisk till Internets potential att skapa ett politiskt engagemang från grunden. Däremot ställer han sig inte helt främmande inför Internets potentiella betydelse för att *förstärka* det politiska engagemanget och förutsättningarna för de som redan är engagerade.

”De som redan haft någorlunda god tillgång på information har fått ännu bättre. De med väl utvecklade personliga nätverk har format ännu större. Inte i något studerat fall har IT särskilt kunnat innebära en starkare ställning för grupper som redan stått utanför politikens centrum.”
(Nord, 2002: 159)

3.4 Internet och sociala rörelser

3.4.1 Virtuellt aktivism

Enligt Thörn (1999) ökar betydelsen av informella nätverk som politisk organisationsform. Den formella organisationens hierarkiska struktur kritiserar av många inom sociala rörelser. Internet anses istället främja en horisontell och mer jämlik organisationsstruktur. Dessutom lyfts Internets flexibilitet fram och jämförs med den formella organisationens ”trögare” form. Samtidigt så baseras ofta de informella nätverken på en eller flera organisationer, som ger viss stadga. Dessutom, menar Thörn, så uppstår det hierarkier även i Internetbaserade nätverk, men de baserar sig delvis på andra kriterier.

Icke-statliga organisationer utgör grundstrukturer för de politiska nätverken, både på Internet och offline.

“Advocacy organizations are focused advocacy groups that provide a virtual platform for interaction, organization, communication, and mobilization. Attac (www.attac.org) is a typical (and well-known) such organization. While the use of the Net is crucial, such groups (often with local chapters) encourage face-to-face interaction as well. They actively try to develop alternative discourses, influence public opinion (not least by interfacing with the dominant mass media) and impact on policies.”
(Dahlgren, 2003a: 7)

Castells menar att Internet inte bara är ett instrument för de politiska rörelserna utan själva den materiella bas rörelserna byggs upp kring. Ny medieteknologi kan hjälpa sociala rörelser att exempelvis informera, nätverka, hålla kontakten över stora områden och lansera kampanjer (Castells, 2001).

Som ett exempel på hur Internet varit en stark resurs för rörelserna tar Castells upp hur det i Seattleprotesterna 1999, där bl.a. Attac var involverade, byggdes upp ”oberoende mediecentra” som förstärkte effekten på den allmänna opinionen. Till följd av att dessa centra visade sig vara så effektiva för informations-spridningen vid det tillfället, har det växt fram ett globalt nätverk av sådana mediecentra (se www.indymedia.org) som fungerar som en stark grund för antiglobaliseringsrörelsen.

Internettekniken är starkt bunden till de nya sociala rörelsernas verksamhet av tre skäl, enligt Castells: (1) Informationsålderns sociala rörelser mobiliseras kring kulturella värden, där mening och innebörden av samhällets institutioner och praktik är det centrala i förändringen. Värderingar, livsstilar och attityder förmedlas. (Detta resonemang känner vi också igen från Melucci (1991.)) Denna typ av rörelser byggs upp kring kommunikationsteknik, särskilt Internet, som ett billigt och enkelt sätt att nå ut till dem som kan tänkas ansluta sig. (2) De formella organisationsformerna för politik må vara på tillbakagång, men det finns fortfarande ett intresse hos människor att bevaka sina intressen. Partiverksamhet och dylikt kompletteras eller ersätts med lösa koalitioner, halvt spontana mobiliseringar och tillfälliga rörelser av nyanarkistisk prägel. Stora kriser och mediehändelser blir ofta startskottet för sådana gruppers agerande och man vädjar till värden och moral. Internet blir ett centralt uttrycks- och organiseringsmedium för sådana manifestationer. (3) Då politiken idag sker på en global nivå, starkt underbyggd av medialiseringen, måste även rörelserna gå utanför nationsgränserna för att få genomslag.

Castells hänvisar också till Cohen och Rai (2000) som har påvisat att de mest inflytelserika rörelserna har sin grund i det lokala samtidigt som de verkar på en global arena. Internet ger ett viktigt stöd för att kunna arbeta på det viset.

Scott och Street (2001) kompletterar Castells resonemang med att Internetanvändningen också är värdefull för rörelserna eftersom det gör det möjligt att undvika censur. Man har m.a.o. stor kontroll över innehållet och urvalet av den information man sprider. Genom Internet kan man undkomma statlig kontroll och kommunicera i en säker miljö.

Castells påminner oss dock om att Internet inte nödvändigtvis är så fritt som vi tänker oss det:

”Interneten tillhandahåller en global, fri kommunikation som blir grundläggande för allt. Men nätets infrastruktur kan ägas, tillgången till dem kan kontrolleras och användningen kan snedvridas om än inte monopoliseras av kommersiella, ideologiska och politiska intressen. I takt med att Internet blir livets ofrånkomliga infrastruktur, blir kampen om vem som ska äga och styra denna infrastruktur en grundläggande frihetskamp.”
(Castells, 2001: 279)

Trots de kommunikativa fördelarna med de nya medieteknikerna och de möjligheter de ger till kritik och revolt, understryker Castells också att tillgången till tekniken fortfarande är begränsad i många fattiga länder. Därför är han tveksam till att den nya tekniken kommer att ha något större genomslag för sociala och humanistiska förändringar i det globala samhället i stort (Castells, 2001).

Internet och medborgarkulturen

Även Dahlgren ser möjligheter för Internetmediet att hjälpa till att skapa nya villkor för demokratiskt engagemang (Dahlgren, 2003a). De sociala rörelsernas användning av Internet som kommunikationsforum hjälper till att sprida kunskap och utveckla kompetens samt underlättar byggandet av koalitioner mellan dem. Genom delade praktiker och de värderingar som förmedlas i interaktionen individerna emellan kan det sociala kapitalet växa. Genom att bygga upp stora

informationsbanker, där man länkar relevant information i flera steg, kan Internet också hjälpa rörelserna att nå nya potentiella deltagare, som själva söker sig till relevanta intressegrupper.

Ett problem med den lösa strukturen är att den gör det lätt för individen att dra sig ur. Det gör det svårare att säkra den organisationsmässiga samhörigheten, identiteten och kontrollen.

3.5 Slutord

Här ovan har jag presenterat några av de många faktorer som gett en grogrund för dagens sociala rörelser – nya värderingar, nya definitioner av politik och medborgarskap och också nya kommunikations- och informationsförutsättningar där Internet satts i fokus i just det här sammanhanget. Jag har i min litteratursammanställning försökt visa att det finns både faktorer som pekar på att Internet kan komma att få en stor demokratisk roll och att det finns faktorer som gör detta mer tveksamt. Nu återstår att se huruvida medlemmarna av Attac omsätter några dimensioner av Internets politiska potential till verklighet.

4 Avgränsningar och definitioner

Jag har valt att ta en teoretisk utgångspunkt i begreppet medborgare, men kommer att hålla mig till den del av medborgarskapet som sker bortom den formella medborgarrollen med dess skyldigheter och rättigheter. Utöver faktiska praktiker kommer jag att söka efter kulturella aspekter så som upplevelser, kommunikationsmönster, kognitioner, meningsskapande och värderingar. Till min hjälp kommer jag bl.a. att ta begreppen medborgarkultur och därmed indirekt även civilt samhälle, vilka beskriver förhållanden som har att göra med politiskt inriktade aktiviteter och engagemang i samhällets icke-formaliserade, offentliga sammanhang. Jag har försökt att mer ingående utveckla de här begreppen i samband med litteraturgenomgången, kapitel 3. Mitt syfte med studien är inte att försöka klarlägga alla de faktorer som kan tänkas påverka Attacmedlemmarnas medborgarskap och jämföra dess relevans i sammanhanget. Snarare vill jag ta reda på om Internet överhuvudtaget finns med någonstans i bilden och få ökad förståelse för den eventuella betydelse personerna själva tillskriver Internet. För att markera att jag endast kommer att fokusera på vissa aspekter av vad som skulle kunna inkluderas i ett medborgarskap har jag valt att allmänt använda mig av begreppet politiskt engagemang snarare än medborgare. Jag kommer dock stundtals att referera till begreppet medborgarskap i de fall då det används i teorier jag vill åberopa.

Mitt syfte är inte heller att studera eller bedöma vilken eventuell påverkan Attac har på den formella politiken - dess politiska makt - och vilken betydelse Internetanvändningen kan tänkas ha i det sammanhanget. Min analys utgår från den vardagliga interaktionen och organisationsstrukturen inom Svenska Attac. Det är i det kontinuerliga, i rutiner och sättet att arbeta, som jag kommer att söka efter den upplevda betydelsen av Internet för det politiska engagemanget hos medlemmarna.

Jag har valt att undersöka användningen av de IT-tekniker som är förbundna med Internet i förhållande till politiskt engagemang. Jag har därför genomgående, för enkelhetens skull, använt mig av termerna Internet eller Internetteknik i min studie, snarare än IT – vilket innefattar långt fler tekniker, så som mobiltelefoni, ekonomiska eller logistiska styrsystem, Intranät o.s.v. Internet är ett brett begrepp i sig, då det innehåller många tjänster och funktioner av typerna envägs-, tvåvägs- och flervägs-kommunikation. Istället för begreppet envägs-kommunikation kommer jag använda det mer vedertagna begreppet information och för de övriga två kategorierna kommunikation. Min användning av begreppet Internet innefattar både informationstjänster och kommunikationstjänster. Informationstjänster är exempelvis WWW (World Wide Web) och andra nätverk med hemsidor (ex. Telnet och Sunet som också används) samt nyhetslistor/brev. Kommunikationstjänster är t.ex. e-mail och mailinglistor, chatrum etc. Observera att e-mail normalt sett skickas via datorer uppkopplade till Internet. Rent tekniskt sett finns det dock LAN-baserade nätverk (lokalt sammankopplade datorer utan någon uppkoppling till Internet) med e-mailfunktioner, exempelvis inom företag och organisationer som är lokalt begränsade, så e-mail behöver faktiskt inte vara en del av Internet, men den typen av e-mail torde inte utgöra någon större post för kommunikationen inom Attac. Vid behov, när jag extra tydligt vill markera informations- eller kommunikationsaspekten av Internet i analysen, under intervjuerna eller utifrån informanternas utsagor kommer jag dock att separera begreppet i exempelvis hemsidor, e-mail o.s.v.

Jag kommer att använda mig alternerande av benämningarna svensk partipolitik eller den formella politiken för att beskriva det parlamentariska politiska systemet i Sverige.

Som begreppslig motsats till aktiviteten och förhållandena som sker inom ramarna för Internettekniken kommer jag stundtals att använda begreppet offline för den aktivitet som sker utanför.

Begreppet sociala rörelser kräver sin definition. När jag använder begreppet mer allmänt så inbegriper det en mängd olika grupperingar av medveten kollektiv handling av icke-statlig natur som agerar på en global nivå, exempelvis freds- och kvinnorörelser, solidaritetsrörelsen, miljörorelsen och en rad lokalautonoma rörelser, medborgarrättsrörelser, etniska identitetsrörelser, religiösa rörelser, nationalistiska rörelser etc. Rörelserna har ofta kopplingar till varandra, där medlemmarna engagerar sig i flera organisationer samtidigt eller där man samarbetar i olika, gemensamma sakfrågor.

Inför mina resonemang kring Attac och sociala rörelser vill jag uttrycka min medvetenhet om att den politiska aktiviteten har klara kopplingar till den formella politiken, eftersom medlemmarna i många fall avser att påverka politiker och makthavare i olika riktningar. Inom globaliseringsrörelsen finns politiker representerade och många av rörelsens frågor har fått gehör inom den formella politiken. Det går därför inte att särskilja politiken som förs inom Attac helt från partipolitiken. Formerna för politiken är dock annorlunda ur många aspekter, eftersom den till största delen förs utanför det parlamentariska systemet.

5 Metod

För att studera betydelsen av Internetanvändning för Attacmedlemmarnas politiska engagemang skulle man kunna tänkt sig ett studieupplägg med en enklare frågeställning än den jag valt, t.ex.:

På vilket sätt och i vilken utsträckning använder medlemmarna sig av Internet (i förhållande till andra medier) i sitt engagemang i Attac?

Genom att kartlägga hur mycket och hur personerna använder sig av Internet i samband med Attacmedlemskapet skulle man kunna resonera kring dess betydelse för deras engagemang. Men man skulle inte ur det materialet kunna få fram huruvida de själva tycker att det spelar någon roll för deras engagemang att interaktionen ser ut på det viset.

Frågeställningen skulle också kunna se ut så här:

Upplever medlemmarna att användningen av Internettekniken har någon betydelse för deras politiska engagemang i Attac? I så fall, på vilket sätt?

Här får man reda på hur de upplever den eventuella betydelsen, men har ingen referenspunkt till hur mycket de faktiskt använder tekniken. Även om de säger att de använder det mycket så är det svårt att objektivt bedöma vad det uttalandet innebär.

Man kunde också försökt utläsa betydelsen mer indirekt, genom att studera hur stor inverkan mediet upplevs ha på personernas interaktion:

Upplever medlemmarna att användningen av Internet påverkar deras aktiviteter och interaktion i Attac? I så fall på vilket sätt?

I denna studie har jag kombinerat dessa tre frågeställningar. Tanken bakom det är att kunna jämföra de olika aspekterna med varandra och då förhoppningsvis få en mer representativ bild av användningens betydelse. Tre aspekter tillsammans borde kunna ge bättre förståelse än någon av dem ensamt. Det är i alla fall min förhoppning.

För att komma åt relevant information har jag valt att göra en kvalitativ fallstudie av Svenska Attac baserad på åtta stycken telefonintervjuer. Intervjuupplägget är en delvis strukturerad intervju med en blandning av mer konkreta och öppna frågor med uppmaningar till respondenten att utveckla sitt svar (Hur då? På vilket sätt, Hur upplever du...).

Under intervjuerna har jag inte haft tillgång till någon inspelningsutrustning, utan har istället antecknat löpande. Därför är intervjuerna redovisade i referatform, (Bilaga 2). För att undvika att viktiga formuleringar går förlorade, så har jag behållit informantens formuleringar och ordval i den mån jag kunnat och ansett det relevant för mina syften. Jag har även i vissa fall ställt mer uppsamlade frågor, där jag försöker sammanfatta vad en person sagt i en fråga och sökt bekräftelse på att jag uppfattat svaret som de avsett. Jag har dock i det längsta försökt att fånga deras egna formuleringar. För att påvisa de fall då informantens egna uttryck används i resultatredovisningen, har jag satt dessa inom citattecken.

Direkt efter intervjuerna har jag försökt återskapa dem i textform utifrån mina anteckningar. Eftersom jag som intervjuare riskerar att utesluta vissa mindre informationsfragment och att jag naturligt gör vissa tolkningar/bearbetningar av svaren innan jag skriver ned dem - i de fall jag inte hinner uppfatta de exakta formuleringarna - blir resultaten redovisade i referatform. Denna typ av kvalitativa intervjuer är till sin natur en tolkande process, vilket jag vill göra läsaren uppmärksam på.

5.1 Tillvägagångssätt

Efter grundläggande litteraturstudier med syftet att sätta mig in i ämnet formulerade jag min frågeställning och ett första upplägg för studien. Jag satte mig också in i fallstudiemetoden parallellt. Efter kommentarer på upplägget från handledare gjorde jag ett utkast till frågemall. Jag tog sedan kontakt via e-mail med en representant för Malmö Attac och stämde träff med honom för en researchintervju. Syftet med intervjun var att få mer kunskaper om Attacs verksamhet och kunna ställa en del frågor för att ytterligare avgränsa mitt studieområde och formulera mina frågeställningar. Vårt samtal kom att handla mycket om värderingar och de politiska frågor Attac driver och min avsikt var aldrig att använda mig av materialet i studien mer än som ett stöd för min egen förståelse. Den gav mig dock både en del nyttiga bekräftelser och motsägelser till min förståelse och uppfattning om Attac. Jag använde också tillfället för att få feedback på mitt grundläggande studieupplägg för att se om han trodde att det skulle vara fruktbart att studera Attac utifrån en sådan infallsvinkel. I samband med intervjun bad jag även min kontaktperson skicka mig en lista på aktiva Attacmedlemmar som han trodde skulle kunna vara villiga att ställa upp på intervjuer. Han mailade en sådan lista några dagar senare.

Utifrån mer litteraturstudier och min kontaktpersons synpunkter ändrade jag frågemallen och formulerade frågorna mer konkret. Jag mailade sedan ett detaljerat frågeformulär till honom där jag skrivit ut tänkbara följdfrågor till huvudfrågorna. Jag bad honom om synpunkter på upplägg och formuleringar. Även om hans läsning och kommentarer inte gav en bild av den riktiga intervjusituationens förhållanden gav de ändå en fingervisning om huruvida frågorna kunde missförstås, om de ansågs svåra att svara på eller kunde upplevas som helt irrelevanta av en potentiell intervjuperson. Utifrån hans svar gjorde jag sedan en sista revidering. En mer ingående beskrivning av frågeformuläret följer i avsnitt 5.2. Frågeformuläret i dess mest detaljerade version återfinns, som sagt, som Bilaga 1.

Under arbetet med intervjufrågorna mailade jag även iväg en förfrågan om hjälp med att få tag i intervjupersoner, till ett antal svenska, lokala Attacgrupper. Jag beskrev kortfattat mitt intresse av att studera Attac och bad dem bistå mig med kontaktuppgifter till lämpliga intervjupersoner. Jag försökte aktivt att få tag i intervjupersoner som var spridda över hela Sverige och gjorde därför ett e-mail-utskick till ca tjugo lokalgrupper. Tre stycken representanter för olika grupper svarade mig och jag fick hjälp av en av dem, som mailade mig uppgifter om fyra personer. Utifrån dessa personer och de kontakter jag fått genom min kontakt i Attacs Malmögrupp, hade jag sammanlagt tio personer att kontakta för intervju.

När jag fått ihop en lista med intervjupersoner tog jag kontakt med de potentiella respondenterna - inledningsvis via e-mail. Jag har varit noga med att inte berätta om studiens syfte för dem mer än i övergripande drag, detta för att försöka undvika att inrikta svaren mer än nödvändigt. Alla fick mail med samma ordalydelse:

.....
Hej X

Jag är medie- och kommunikationsstudent på Lunds Universitet och håller på att göra en D-uppsats om medieanvändning och Svenska Attacs verksamhet. Till min hjälp har jag haft kontaktpersoner inom Attac och jag har bett dem om hjälp med att komma i kontakt med intervjupersoner till mitt projekt. Du är en av dem som föreslagits. Upplägget är en telefonintervju på uppskattningsvis en timme där jag ställer lite frågor om ditt engagemang i Attac kopplat till mitt intresseområde.

Det skulle vara till stor hjälp för mig om du ville ställa upp på en sådan intervju och jag kommer att kontakta dig om detta via telefon imorgon eller i övermorgon. Vi hörs då.

Vänliga hälsningar/ Karin Rudefelt

Tel: 040-184061, mob: 070-402 87 17, karin_rudefelt@hotmail.com
.....

Ett par dagar efter att jag skickat mailet ovan ringde jag personerna och bestämde en tid då jag kunde ringa för min intervju. Jag fick positivt svar från åtta av mina kontakter. Intervjuerna genomfördes via

telefon utifrån överenskommen tid i tidsintervallet 2003-12-02 och 2003-12-11. Parallellt med insamlingen skissade jag på studiens metodavsnitt.

Jag inledde varje intervju med följande redogörelse:

”Allt det du säger i den här intervjun kommer att behandlas konfidentiellt – ditt namn kommer inte att finnas med någonstans i studien, ett pseudonym kommer att användas istället och jag kommer inte heller att lämna ut namnet till någon annan. Jag antecknar under tiden, får jag ringa tillbaka om jag skulle komma på någon mer fråga eller vilja att du kompletterade något svar?”

Direkt efter varje intervju skrev jag in den på dator utifrån mina anteckningar. Jag skrev också ned eventuella tankar som uppkommit i samband med intervjun. När intervjuerna var klara läste jag igenom mitt material och jämförde med frågeställningen och litteratur jag läst. Jag läste igenom och bearbetade materialet fyra gånger och läste mer litteratur parallellt. Jag sökte hela tiden efter teman som efterhand framträdde i materialet. Sedan delade jag in och strukturerade varje intervjutext utifrån de teman som jag upplevde hade störst relevans för studien. Efter det läste jag igenom intervjuerna igen för att se om jag utelämnat något väsentligt och letade fram citat som passade in som illustrationer av mina resultat. Jag kunde sedan klarare se vissa samband och påbörjade resultat- och analyskapitlet. Parallellt skrev jag efter det bakgrunden och litteraturgenomgången. Jag avslutade med att slutföra metodavsnittet och skriva slutdiskussionen. Jag har under hela studiens gång antecknat eventuella tankar och möjligheter som dykt upp under arbetet.

5.2 Frågeformuläret – koppling till frågeställningarna

Delfrågeställningarna tenderar att överlappa varandra, eftersom alla tre syftar till att belysa olika aspekter av samma tema; Internetanvändningens betydelse för det politiska engagemanget hos medlemmarna av Svenska Attac. Jag har delat upp intervjufrågorna i fem avdelningar. Tre av dem baseras på en öppen fråga som jag sedan följer upp med mer konkreta frågor i de fall jag vill fånga upp fler aspekter än de redan uttalade. På det här sättet försöker jag undvika att styra in respondentens svar och även den kronologiska ordningen på intervjun, samtidigt som jag försäkrar mig att jag får svar på mina specifika frågor. Frågorna ska snarare tolkas som ett stöd för intervjun, en sorts checklista för att se till att jag får in ungefär likvärdig information från alla respondenterna.

Bland mina följdfrågor finns det vissa som uppmanar informanten till spekulation – t.ex. om de tror att deras engagemang hade minskat om de inte haft tillgång till Internet. Även om det är svåra frågor att svara på är det ändå intressant att se hur de behandlar perspektivet, även om det kanske innebär att de inte säkert kan veta. Det kan ju finnas de som tänkt igenom aspekterna och har en klar uppfattning om hur de skulle hantera en viss situation.

Alla tänkbara frågor har medvetet formulerats och skrivits ut på förhand för att få större kontroll över formuleringarna vid intervjutillfället. Frågorna kan flyttas om vid behov eller rent av uteslutas i själva intervjusituationen, beroende på hur svaren utvecklar sig. Utifrån de öppna huvudfrågorna kan ju respondenterna tänkas svara på fler av mina tänkta följdfrågor samtidigt, så strukturen är upprättad mest för överskådlighetens skull. I den mån det tillåts har jag använt samma formuleringar till alla respondenterna.

5.2.1 Avdelning 1 - Inledning

Inledningsvis ställs frågor om ålder, sysselsättning och mediaanvändning mer allmänt. Förutom de rent demografiska frågorna är tanken här att få en bild av personens användning av Internet och e-mail i förhållande till andra medier utan att inrikta frågan särskilt på politiskt engagemang. Den politiskt relevanta information vi kommer i kontakt med kommer från många olika håll och det kan vara

intressant att se om personerna söker sig till samma medier som de använder mycket av totalt sett för att hålla sig uppdaterade politiskt.

5.2.2 Avdelning 2 - Hur ser ditt medlemskap i Attac ut?

Denna avdelning syftar till att klarlägga de aktiviteter och omständigheter som utmärker personens engagemang i Attac - hur denne agerar och interagerar med andra medlemmar. Frågorna skall också ge en bild av hur organisationen fungerar, utifrån dess medlemsaktivitet. Den här avdelningen är främst inriktad på att fånga upp medlemmens kommunikationsrutiner och medieanvändning, vilket är föremålet för min första delfrågeställning: *På vilket sätt och i vilken utsträckning använder medlemmarna sig av Internet (i förhållande till andra medier) i sitt engagemang i Attac.* Jag kommer också att försöka fånga upp hur respondenterna upplever användningen av Internet i sitt Attacmedlemskap. Detta är relevant för min andra frågeställning: *Upplever medlemmarna att användningen av Internet påverkar deras aktiviteter och interaktion i Attac? I så fall på vilket sätt?*

5.2.3 Avdelning 3 - Kan du ge mig lite mer bakgrund till ditt engagemang i Attac?

Utifrån denna utgångsfråga och dess följdfrågor vill jag få reda på mer om själva omständigheterna kring varför personen blev medlem av Attac, själva medlemskapsprocessen. Hur fick personen reda på att Attac finns, hur kom han/hon i kontakt med Attac, hur länge har han/hon varit medlem etc.

5.2.4 Avdelning 4 - Berätta om ditt politiska engagemang.

I den här avdelningen ber jag respondenten berätta fritt om sitt politiska engagemang, generellt sett. Med denna avdelning frågor är jag ute efter en kartläggning och förståelse av respondentens politiska engagemang - framför allt i relation till Attac men även mer allmänt. Frågorna rör sådant som det politiska intresset och hur det kom sig att man började engagera sig politiskt, andra eventuella organisationer man varit med i etc. Jag har valt att försöka skissera någon form av engagemangsprofil av personen i fråga för att se om det finns något i dess beskrivning som talar för att Internetanvändning är betydelsefullt i sammanhanget. Är personen engagerad både i Attac och i partipolitiken? Hur länge har man varit intresserad av politik och hur kom det sig att personen har tagit steget från politiskt intresse till konkret engagemang o.s.v.

5.2.5 Avdelning 5 - Internetanvändning i Attacengagemanget

Frågemallens femte avdelning består av mer konkreta frågor angående den upplevda betydelsen av Internetanvändning för det politiska engagemanget och Attacs verksamhet. Här har jag varit noga med att understryka att jag med begreppet Internetanvändning avser såväl Internet som e-mail och alla andra tänkbara forum kopplade till den tekniken. Dessa frågor ämnar belysa min tredje delfrågeställning: *Upplever medlemmarna att användningen av Internettekniken har någon betydelse för deras politiska engagemang i Attac? I så fall, på vilket sätt?* Här finns exempelvis frågor om upplevda fördelar och nackdelar med användningen av Internet och e-mail i förhållande till andra resurser, frågor om upplevd gemenskap och konkreta frågor om Internetanvändningens betydelse för det egna engagemanget etc. Om det visar sig att någon inte använder Internet får jag undersöka varför inte (medvetet val el. ej) och titta närmare på i vilka former de kommunicerar och får information istället.)

5.3 Angående metodval

En kvalitativ studie byggd på intervjuer gör det möjligt att få en inblick i respondenternas kommunikations- och interaktionsrutiner, baserat på deras egen utsago. Formen tillåter att man utöver en ren kartläggning av rutiner också kan få mer djupgående och utvecklade svar, vilka kan leda till uttryck av exempelvis värderingar, känslor och attityder. En studie med ett så svårgreppbart begrepp som betydelse i centrum, kräver tillgång till informanternas tankar och erfarenheter. I informationsinsamlingen behövs det tid och utrymme för reflektion.

I en semi-strukturerad intervju kan man ställa följdfrågor om man märker att det finns mer information att hämta i ämnet och man behöver inte låta svaren och strukturen låsas i samma utsträckning av en förbestämd struktur. Genom öppna frågor kan personen själv utveckla ämnen som går in i varandra och man kan som intervjuare senare följa upp med mer konkreta följdfrågor. Mina frågor har varit olika till sin karaktär – frågor om rutiner, spekulativa frågor, frågor om upplevelse o.s.v. - och jag har använt den kvalitativa intervjuformen för att få utrymme till det.

Telefonintervjuns fördelar för min studie är att den gjort det möjligt att intervjua Attacmedlemmar över hela landet. Dessutom ger mediet en viss distans mellan intervjuare och respondent som kan underlätta för intervjuaren att få fram mer personlig information om ämnen som är starkt bundna till identitet och integritet, så som politiska åsikter och grupptillhörigheter.

5.3.1 Begränsningar

Jag valde att intervjua personer som är starkt engagerade i Attac. Det här är personer med ett visst ansvar för verksamheten, utöver sitt eget engagemang. Anledningen till att jag valde eller snarare fick tillgång till denna grupp via mina kontakter, var att de har en klart uttalad Attacprofil, vilket torde göra dem mer benägna att ställa upp på en intervju där Attac är en stor del av temat. Dessutom, eftersom detta är en fallstudie med Attac som utgångspunkt, ville jag ha klara kopplingar mellan personerna och Attacs verksamhet. Eftersom Attac inte är en ren Internetbaserad organisation utan också har en stark koppling till offline-möten och -aktiviteter, så går det inte att isolera Internetinteraktionen från andra former av interaktion. Jag har valt att intervjua medlemmar som är starkt politiskt aktiva i denna studie, oavsett hur de väljer att interagera. Vissa av medlemmarna kanske inte alls använder sig mycket av Internet i sitt medlemskap, andra kanske endast är aktiva via Internet. Andra är aktiva både på Internet och utanför. Detta breda spektrum av engagemangsformer är ett karaktärsdrag för de sociala rörelserna, som har starka inslag av både Internet- och aktivistkultur.

Jag kommer i första hand att fokusera på den del av medlemmarnas politiska engagemang som kan kopplas till sociala rörelser och Attacmedlemskapet, inte deras eventuella engagemang i den formella politiken. Jag kommer dock även att ställa frågor som syftar till att ge en inblick i respondentens politiska intresse och engagemang på ett bredare plan. Anledningen är att jag hoppas svaren ska kunna belysa respondentens inställning till andra politiska former än sociala rörelser.

5.4 Några kommentarer kring validitet och reliabilitet

När det gäller studiens inre validitet, vill jag börja med en viktig påminnelse som jag funnit hos Ratcliffe (1983). Ratcliffe menar att man alltid bör beakta att det alltid finns någon som tolkar informationen, den är aldrig neutralt representerad. Enligt Ratcliffe går det inte att mäta något utan att själv förändra verkligheten. I denna studies intervjusituationer ber jag personer reflektera över vissa saker som de kanske inte funderat på innan, eller så har de funderat på dem fast på ett annat sätt. Genom att lyfta fram olika aspekter i mina frågor kommer jag onekligen att öppna upp för vissa kognitioner hos respondenterna. Genom att ge dem mycket plats att styra intervjun och svaren har jag försökt att inte påverka för mycket med mina egna uppfattningar och formuleringar.

Språket är en annan viktig faktor för den inre validiteten i en studie. Ord, begrepp och formuleringar är endast symboliska representationer av verkligheten och får aldrig tolkas som verkligheten i sig. Det går inte att veta fullt ut om jag och intervjupersonen har ungefär samma uppfattning om begrepp och betydelser av ord – det är ingen självklarhet, snarare tvärtom. Språket är en konstruktion genom vilken vi strukturerar både vår uppfattning och utsago om verkligheten. Språket påverkas av tidsanda, kulturell tillhörighet, situationer m.m. och är något mycket subjektivt. Därför bör man vara medveten om att jag troligtvis har över- respektive undertolkat vissa formuleringar i min analys – en svårighet som är svår att eliminera. Jag har dock försökt minimera den risken. I de fall jag varit medvetet osäker på

intervjupersonens formuleringar och begrepp har jag, som också nämnts här ovan, antingen bett personen i fråga utveckla svaret eller ställt en följdfråga, avsedd att ytterligare belysa formuleringen. I vissa fall har jag i enlighet med Guba och Lincolns rekommendationer (1981) ställt en uppsamlande fråga där jag gjort ett kort sammandrag över hur jag uppfattat personens svar och bett denne rätta till min tolkning - en form av deltagarkontroll. Jag har dessutom själv tidigare funnit att de små pauser som uppstår när intervjuaren skriver "ifatt" kan leda till att intervjupersonen utvecklar sitt svar ytterligare och genom ett verbaliserat resonemang kommer fram till en annan slutsats än det spontana svaret.

En intervjustudie som per definition bygger sina slutsatser på andras utsagor kommer att vara beroende av bl.a. respondenternas självinsikter, referensgrunder och förmåga att uttrycka sig. I fallet med att studera upplevelser finns det inget alternativ än att fråga. När det gäller mitt försök till kartläggning av respondenternas informations- och interaktionsrutiner skulle man kunna tänkt sig en yttre referenspunkt att jämföra med, exempelvis en kartläggning genom direktobservation. Det har dock i det här fallet inte låtit sig göras, eftersom Attac inte har någon gemensam lokal och Internetanvändningen sker i hemmen, enskilt, på oregelbundna tider. Man kunde också bett intervjupersonerna föra dagbok över sin Internetanvändning en längre period, men det kräver både tidsresurser samt ett mycket större engagemang från respondenternas sida. Jag har inte upplevt att det varit en reell möjlighet i den här studien. Jag ber därför läsaren att uppmärksamma att min kartläggning av rutinerna är helt beroende av intervjupersonernas uppskattningar och de konsekvenser för den inre validiteten det kan tänkas innebära.

Jag vill också kort kommentera studiens externa validitet, här tolkad som studieresultatens generaliserbarhet. Fallstudien är en metod som används för att studera just ett fall av någonting på djupet, den är inte avsedd att leda till generaliserade slutsatser som gäller utanför dess ramar. Syftet med denna studie är ökad förståelse för förhållandet mellan Internet och politiskt engagemang i globaliseringsrörelsen, där jag fokuserar på organisationen Attac.

Erickson (1986) menar att det generella återfinnes i det specifika, att man i fallstudien inte strävar efter "abstrakta universalialia" utan "konkreta universalialia". Denna variant av "generalisering" kan man nå genom att jämföra flera fallstudier inom samma område med varandra. I linje med detta föreslår bl.a. Kennedy (1979) och Walker (1984) att det är upp till den som intresserar sig för området att göra de kombinationer, de jämförelser mellan studier som denne anser sig kunna ha användning för vidare. Med denna studie vill jag ge en inblick i Svenska Attacs medlemmars användning av och upplevelser av Internet i förhållande till deras politiska engagemang och i och med det låta studien utgöra ett inlägg i diskussionen om Internets politiska potential.

Slutligen hoppas jag att mitt försök att beskriva studiens olika moment ger läsaren en representativ inblick i projektets förutsättningar. Jag har också valt att presentera en del aspekter av mina personliga erfarenheter och intressen som varit relevanta för mitt val av studie, med förhoppning att läsaren kan använda detta som en referenspunkt för mitt upplägg, min inblandning och eventuella påverkan på resultatet.

6 Resultat och Analys

Jag har valt att redovisa mina intervjusvar indelade i teman relevanta för mina frågeställningar för att göra informationen mer lättillgänglig för läsaren. Kategorierna lyfter fram olika aspekter av intervjumaterialet och en del överlappningar är oundvikliga då många uttalanden är relevanta för mer än ett tema. Jag ber läsaren ha överseende med eventuella upprepningar, som kanske kan uppfattas som redundanta. Intervjuerna i sin helhet återfinnes, som tidigare nämnts, i referatform i Bilaga 2 för den som är intresserad av att se intervjusvaren i sin kronologiska ordning och skaffa sig en mer samlad bild av respektive intervjuperson.

I analysen kommer jag att bearbeta materialet, göra kopplingar och sammandrag av mina intervjuer, men innehållet och citaten går, som tidigare nämnts, att spåra till intervjureferaten. Observera att jag lyfter in den ursprungliga texten i de fall jag citerar, men att jag ibland stryker vissa delar av den som jag inte anser relevant för just det tema jag behandlar. Eftersom respondenterna själva till stor del fått styra utvecklingen av intervjun kommer svaren inte i samma ordning genomgående i intervjuerna och jag har därför i vissa fall fått sammanfoga citat från olika stycken för att passa in i respektive tema. Namnen som används i respektive intervju är pseudonym.

6.1 Politiskt engagemang - profiler

För att få en referenspunkt för de uttalanden jag lyfter fram nedan inleder jag med en kort presentation av respektive respondents politiska engagemang:

6.1.1 Intervju 1 (Eva, 29 år, yrkesverksam):

Evas politiska engagemang började i samband med att hon engagerade sig i studentpolitiska frågor i samband med ett deltagande i samhällsvetarkåren. Tidigare var hon engagerad i feministisk verksamhet. Eva är med i GA (Sverigestyrelsen i Attac) sedan våren 2003. Hennes huvudsakliga engagemang är deltagande i GA-möten en gång i månaden samt deltagande i olika mailinglistor. Just nu har hon inte så mycket kontakt med lokalgruppen, men det varierar mycket. Eva kom med i Attac några månader efter att organisationen startat upp 2001 och har också varit på väg ut vid ett tillfälle. I början var hon mer engagerad i sin lokalorganisation och var samtidigt aktiv i en socialistisk ungdomsorganisation.

Just nu försöker Eva starta upp ett hemsidabaserat informationsprojekt. Hon har mycket kontakt med andra politiska grupper i sitt arbete i Attac. 2003 engagerade hon sig mycket i Nätverket mot krig, främst i samband med andra grupper än Attac. Hon har inte haft så mycket internationella kontakter utöver det projektet. Självt anser hon sig vara starkt engagerad i Attac. Eva är inte engagerad i svensk partipolitik.

6.1.2 Intervju 2 (Erik, 26 år, studerande):

Erik har varit starkt engagerad i Attac sedan 1,5 år tillbaka och arbetar mest på lokal nivå. Han är med i en av Attacs samordningsgrupper. De sköter mycket av det praktiska arbetet och de administrativa uppgifterna. Han medverkar också i lokala aktiviteter – aktioner, diskussioner, bokbord etc. Erik är inte partipolitiskt engagerad.

Samtidigt som Erik är med i Attac är han med i flera föreningar inom fredsrörelsen. Han var med och startade en antikrigsgrupp inom Attac – det var så han kom med – men efter att gruppen lagts ner stannade han kvar som medlem. Hans första engagemang var i djurrättsrörelsen i mitten av 90-talet. Han har varit med i ytterligare andra organisationer, demonstrationer och kampanjer, med betoning på antiprivatisering och antikapitalism. Erik är inte partipolitiskt engagerad.

6.1.3 Intervju 3 (Maria, 26 år, yrkesverksam):

Maria har varit medlem av Attac sedan ca. fyra månader efter att organisationen startade upp 2001. Samma vår skrev hon en uppsats om Attac och blev i samband med det arbetet engagerad personligen. Hon har läst U-landskunskap på Universitetsnivå. Först blev hon medlem och först nu sedan augusti 2003 har hon blivit starkt engagerad. Hon är närvarande med i en av Attacs samordningsgrupper, som bl.a. ansvarar för vissa mailinglistor och större möten. Hon går på möten med SG en gång per vecka. Ibland är Maria med på Attacafé som hålls en gång i månaden. Innan Attac var hon mycket engagerad i en organisation som kämpar för mänskliga rättigheter – det var där hon började engagera sig politiskt.

Maria har inte något egentligt kontinuerligt utbyte eller samarbete med andra lokalgrupper. Däremot så är hon medlem i fem andra organisationer utanför Attac, framförallt kopplat till U-lands- och rättvisefrågor.

Maria är inte partipolitiskt engagerad.

6.1.4 Intervju 4 (Anders, 21 år, studerande):

Anders kom med i Attac några månader efter starten 2001. Attac var den första organisationen han engagerade sig i politiskt. Anders politiska engagemang har ”gått i olika faser”. Just nu arbetar han mycket med praktiska frågor inom Attac. Han är med i en av samordningsgrupperna, där han deltar i alla möten och är med och beslutar om ekonomiska och juridiska frågor. Han deltar också i caféverksamhet. I början var han med i studiecirkel.

Anders har inte kontakt med några andra lokalföreningar i Attac förutom sin egen. Däremot har han mycket kontakt med andra organisationer, då den lokala Attacgruppen numera delar en lokal tillsammans med andra sociala rörelser. Anders och den SG han är med i håller på att starta upp ett lokalt socialt forum och då behövs samarbete mellan de olika lokala organisationerna.

Anders är partipolitiskt engagerad.

6.1.5 Intervju 5 (Anna, 28 år, studerande):

Anna har varit aktiv ett par år i Attac. Hon har bytt från en lokalgrupp till en annan under tiden. Numera är hon med i en feministisk arbetsgrupp inom Attac och det är nästan uteslutande det hon är engagerad i just nu. Tillsammans med sin grupp planerar Anna bl.a. workshops och samarbeten internationellt med andra feministiska grupper inom Attac.

Hon har inte kontinuerlig kontakt med några andra svenska lokalorganisationer, förutom vid sociala forum. Tidigare har hon varit engagerad i organisationer som varit inriktade på djurrätt och miljö. Anna har funderat på att gå in i partipolitiken, men är inte en del av den för tillfället.

6.1.6 Intervju 6 (Tobias, 25 år, studerande)

Tobias är med i Attacs Gemensamma Arbetsgrupp och är även engagerad i sin lokalförening. Han går på möten i genomsnitt två till tre gånger per vecka, ibland nästan varje dag i vissa mer aktiva perioder. Han har bl.a. ordnat demonstrationer, hållit föredrag i skolor runt om i landet, hjälpt till med att fixa lokaler och har varit inblandad i kampanjer angående privatisering. I GA sysslar han med medlemsfrågor och -avgifter. Han är också involverad i Attacs hemsida.

Tobias har regelbunden kontakt med andra lokalföreningar eftersom han har föreläst runt om i landet. Han har också internationella Attackontakter. Tobias anser sig vara starkt engagerad i Attac. Attac är den enda politiska organisation han är och har varit engagerad i. Han har funderat på att engagera sig i andra grupper men har ”inte hittat någon som passar”.

6.1.7 Intervju 7 (Helen, 56 år, egenföretagare):

Helen var med och startade upp Svenska Attac 2001. Vid den tidpunkten var hon engagerad i andra organisationer, men blev mycket engagerad i Attac redan från början. Hon sitter med i GA och är med på GA-mötena som sker ungefär en gång per månad. Hon är vidare ansvarig för lokalgruppen på sin ort. Hon ansvarar för en av Attacs fem huvudfrågor, är involverad i kampanjtidningen Babylon samt tar emot den brevburna posten för Svenska Attac och e-mailed som kommer in gemensamt till lokalgruppen utifrån. Hon sitter med i ett ekonomiutskott och en WTO-referensgrupp etc. Hon har en del internationella kontakter.

Helen har gjort sin egen mailinglista och ger politiska studiecirklar i hemmet. Helen har även en egen hemsida (hon är egenföretagare) där hon lägger ut allt hon skriver och arbetar med, även sitt arbetet inom ramarna för Attac.

Helen är involverad i flera andra organisationer utanför Attac, bl.a. i ett parti där hon också sitter i regionstyrelsen samt i andra organisationer med globala frågor som t.ex. fattigdom och hunger på agendan. Helen har tidigare suttit i riksdagen under ett antal år och då arbetat mycket med utrikesfrågor.

6.1.8 Intervju 8 (Kristina, 67 år, yrkesverksam):

Kristina gick med i Attac när det startades upp men var inte så aktiv först, utan följde då med i utvecklingen av olika frågor på mailinglistor. Efter Göteborgskravallerna började hon engagera sig mer aktivt. Sedan 1, 5 år tillbaka är hon med i en samordningsgrupp. Hon har inte varit medlem av någon organiserad form av politisk grupp tidigare, men engagerade sig i vissa politiska frågor under 60- och 70-talet.

Av tidsskäl går Kristina inte på alla de möten som hon skulle vilja. Hon prioriterar arbetsgruppsmötena som sker varannan vecka eller var tredje vecka. Hon går inte på så många lokalgruppsmöten, men håller kontinuerligt en viss kontakt med andra lokalgrupper. Hon samarbetar ofta med andra organisationer i olika frågor. Kristina har inte några regelbundna kontakter internationellt.

Kristina har funderat på att ansluta sig till partipolitiken, men är inte engagerad för närvarande.

6.1.9 Gruppprofil

Ett av kriterierna för de intervjupersoner jag eftersökte till studien var att de skulle vara starkt engagerade i Attac, vilket jag bedömer att samtliga är, även om nivåerna skiljer sig från person till person. Samtliga är engagerade i någon form av grupp inom Attac – antingen i en arbetsgrupp, en samordningsgrupp eller i den gemensamma arbetsgruppen. Vissa är involverade på flera olika nivåer parallellt. De flesta har kontakter med andra politiska organisationer utanför Attac. Två av dem är partipolitiska engagerade parallellt med engagemanget i Attac och två av dem har funderat på att engagera sig i den formella politiken.

6.1.10 Terminologi

Innan jag börjar min redovisning tänker jag gå igenom två Internettjänsters innebörd, eftersom de förekommer frekvent i resultaten. Att vara med i en *mailinglista* innebär att man länkar sin e-mailadress till en för en viss intressegrupp gemensam e-mailadress. Sedan kan man skicka e-mail till denna gemensamma adress, vilken distribuerar ens mail vidare till alla andra som också har kopplat sin adress till mailinglistan. På det viset får varje medlem av listan tillgång till alla andras mail och kan därigenom delta i diskussioner (dock inte i realtid), fråga och svara eller skicka information. Ett *nyhetsbrev* innebär att man anmäler sitt intresse av att få information från en viss källa som erbjuder denna tjänst, genom att skicka in sin e-mailadress dit. Sedan får personen i fråga e-mail med information regelbundet, men har inte möjlighet att svara eller diskutera innehållet på samma sätt som i en mailinglista.

6.2 Frågeställning 1 – Information, kommunikation & interaktion

6.2.1 Internetanvändning – ett försök till urskiljning

Internet används både till informations- och kommunikationsrutiner och de sammanfaller ofta, exempelvis i de populära mailinglistorna. Jag skall dock försöka mig på en uppdelning mellan de båda företeelserna när jag presenterar resultaten, för överskådlighetens skull. Jag har försökt att i avsnittet 6.2.2 - Informationsrutiner strikt urskilja de källor som intervjupersonerna uppgivit att de använder sig av för att få kunskap om politiska frågor och hänga med i den politiska utvecklingen samt de forum Attac formellt använder sig av för att informera sina medlemmar samt andra utanför organisationen. I avsnittet 6.2.3 - Kommunikations- och interaktionsrutiner har jag, som namnet antyder, fokuserat på övrig form av kommunikation och interaktion medlemmarna är involverade i – observera, som sagt, att forumen ofta sammanfaller i de båda kategorierna. Tanken med att särskilja dessa aspekter och praktiker är att lättare kunna jämföra Internetmediets betydelse som informationsforum med andra mindre interaktiva massmedier, just när det gäller massmediernas traditionellt politiska roll som informationsspridare. Jag vill här göra läsaren uppmärksam på att detta endast är en rent analytisk uppdelning och att nätverkandet i Attac innebär en ständig interaktions- och kommunikationsprocess där kunskaper och erfarenheter utbyts, där man parallellt umgås, löser praktiska problem, diskuterar och söker efter information. Som Kristina uttrycker det när hon lyfter fram Attacs folkbildande ambition:

Kristina: ”Man bildar sig själv också”. ”Man läser, lyssnar, håller varandra informerade och agerar utifrån det.”

6.2.2 Informationsrutiner

När det gäller den allmänna medieanvändningen för intervjupersonerna – d.v.s. vilka medier de använder regelbundet överhuvudtaget, inte bara i politiskt syfte - så nämns Internet (hemsidor, nyhetsbrev, mailinglistor och mail från personliga kontakter), dagstidningar (samt Internetversionen av dagstidningar), radio, tv-nyheter och andra tidningar. I de flestas fall finns det ett samband mellan allmänutbudet och de källor informanterna hänvisar till som regelbundna källor för politisk information. De medier de använder mycket totalt sett är också de som de använder sig av i sitt politiska engagemang. Erik, Maria, Helen och Kristina lyssnar en del på radio i politiskt syfte – där nämns P1 som kanal. Helen hänvisar också till radioprogrammen ”Studio 1” och ”Godmorgon Världen”. På tidningsfronten nämner flera att de läser dagstidningar regelbundet. Det enda konkreta exemplet som tas upp är DN men andra tidningar antyds också. Dagstidningar verkar dock inte vara ett medium man söker konkret efter politisk information i – få nämner tidningar som viktiga informationskällor just för det politiska.

Anna: ”Visst kan man snappa upp saker i tidningen, men man söker ju inte information där.”

Kristina är den enda som nämner en annan typ av tidningar - hon prenumererar på Arena och Ordfront. Anna och Anders läser mycket böcker överhuvudtaget – även i politiskt syfte, böcker inriktade på sakfrågor. Eva nämner att hon läser debattböcker för politisk information. Två av dem har integrerat politiskt relevanta ämnen redan i sin utbildning – Maria har läst U-landskunskap och Anders läser på Förvaltningsprogrammet, vilket troligtvis gett dem båda en stark informationsgrund att utgå ifrån i sitt politiska engagemang.

Internetbaserade källor utgör dock en stor andel av många respondenters informationskällor, både som allmän medieanvändning och användning i politiskt syfte. För Eva, Anders, Tobias och Helen är Internet det medium de upplever att de använder sig mest av. Anna läser mest böcker och Internet hamnar på andra plats i hennes uppskattning, både som politiska källor och allmänt sett. Även för Kristina är Internet ett medium hon använder sig mycket av överhuvudtaget. Undantagen är Erik och Maria, för dem är Internet det medium de använder sig av minst av alla, de använder sig mest av en blandning av tv, dagstidningar och radio. Erik och Maria betonar dessutom de personliga mötena

offline som de största informationskällorna. De framstår för övrigt genomgående i intervjuerna som utpräglade ”offline-medlemmar”. I Helens lokalförening gör man information tillgänglig via biblioteket för dem som inte har Internet. En stor del av Attacs informationsutbyte sker uppenbarligen via Internet, men informations-spridningen såväl som aktivismen är också väl förankrad offline.

Tobias och Helen hänvisar till nyhetsbrev som de prenumererar på, både från inom Attac och andra källor. Anders håller sig uppdaterad om Attacs internationella verksamhet via Nyhetsbrevet ”Sand in the Wheel”. Maria nämner ett nyhetsbrev utanför Attac; www.euobserver.com:s nyhetsbrev. Nyhetsbrev kan också skickas ut av olika grupperingar inom Attac eller i vissa fall även av enskilda personer. Helen, nämner exempelvis att hon får regelbundna mail från en person i Stockholm som förmedlar för Attac relevanta artiklar från Dagens Nyheter till de inte har den som morgontidning.

Några konkreta hemsidor som besöks mer regelbundet av vissa respondenter är; www.indymedia.com, www.yella.net, Riksdagens hemsida där Rikslex – en databas där det läggs ut propositioner, motioner och överläggningar, datum för när olika frågor skall diskuteras m.m., Aftonbladet på nätet, WTO, Timbro och Attacs egen hemsida. Ingen nämner dock samma hemsida som någon annan, så det verkar inte finnas några få etablerade hemsidor som används av flertalet medlemmar. Endast Anders nämner Attacs hemsida som en källa för information, vilket tyder på att hemsidan snarare är riktad mot utomstående än något man använder sig av internt.

Informationsrutinerna verkar överhuvudtaget väldigt föränderliga beroende på vilka sakfrågeprojekt eller grupper och politiska händelser som är aktuella för informanterna. Eva säger exempelvis att mailinglistor periodvis är den viktigaste källan till information om den politiska scenen för hennes del.

Eva: ”...särskilt i samband med Göteborgskravallerna var det viktigt att ha tillgång till information via mailinglistor.”

Medlemmarnas engagemang är uppbyggt mycket kring särskilda sakfrågor och projekt och många använder sig av sökfunktionerna och nischade mailinglistor. Eva, Anna, Tobias, Helen och Kristina säger sig använda sig mycket av sökmotorer och söker direkt på konkreta ämnen i sig.

När det gäller de mer beständiga informationsforumen på Internet som Svenska Attac initierat, finns det olika varianter. Ett nyhetsbrev skickas ut via e-mail varje månad. Två pappersburna nyhetsbrev skickas ut till alla medlemmar varje år. Enligt Helen är det många även utanför Attac som prenumererar på dessa, vilket visar att det är fler än medlemmarna som regelbundet hålls uppdaterade om för Attac och globaliseringsrörelsen relevanta frågor. Medlemsantalet är uppenbarligen inte nödvändigtvis, som Thörn också påpekat, en adekvat måttenhet för att bedöma rörelsernas omfattning (Thörn, 1999).

Attac bedriver också icke-Internetbaserad informationsverksamhet. Tobias nämner att han har föreläst om Attacs verksamhet i flera skolor, vilket är en regelbundet aktivitet från Attacs sida. Några gånger per år hålls också informationsmöten för att rekrytera nya medlemmar. Seminarier och studiecirkel hålls för att utbilda i olika frågor. Bokbord och caféverksamhet är också vanliga aktiviteter i Attac, där information om verksamheten sprids både till medlemmar och till intresserade personer utanför organisationen, som också är välkomna att delta.

Mailinglistor och e-mail från personliga kontakter sticker dock ut som de till synes viktigaste källorna till information för många - Eva, Tobias, Helen och Kristina nämner alla mailinglistor och mail från kontakter som viktiga för deras informationsintag.

Eva: ”Vissa saker får man bara reda på där, den informationen når inte ut i resten av medierna.”

Vissa av dem föredrar dock att skicka och ta emot mer konkret, praktisk information via mailinglistorna. För det praktiska, vardagliga arbetet i de olika grupp-sammanställningarna intervjupersonerna är engagerade i används de särskilda gruppmailinglistorna också flitigt. En mängd forum av mer eller mindre specialiserad inriktning upprättas av medlemmarna i olika projekt eller grupper med samma

intresseområden. Det finns mailinglistor där European Social Forum eller Global Social Forum står i fokus. Anna är med i ett feministiskt nätverk med medlemmar från Attac såväl som andra organisationer och använder sig då av en mailinglista inriktad på det ämnet.

Många av respondenterna är också uttalat aktiva som informationsspridare.

Tobias: ”Det är inte så att bara vissa skickar och sprider information, det är rätt spritt.”

Attacs viktiga uppgift som folkbildare betonas också av flera av respondenterna. Eva håller tillsammans med andra på att starta upp ett webbprojekt angående EU-s konstitution, Anna en hemsida för feministfrågor. Tobias har varit redaktör för hemsidan och skickar också ut artiklar och tips om information till andra. Tobias håller också föreläsningar runt om i Sverige. Helen är och har varit involverad i många informationsprojekt där hon bl.a. har startat en mailinglista, en hemsida, rapporterar om internationella möten, är involverad i en interntidning, förser icke-Internetanvändare inom lokalgruppen med information etc. Hon håller också studiecirkel i sitt eget hem. Flera av respondenterna är involverade i Internet-baserade informations-satsningar. Tillgängligheten till Internettekniken gör det billigt och enkelt att tillhandahålla och sprida information till många - något som också betonas av samtliga respondenter. Dessa typer av informationsprojekt är exempel på konkreta praktiker som troligen stärker sammanhållningen och känslan av att kunna agera och påverka tillsammans med andra. De ger en struktur åt medlemmarnas politiska engagemang, om än en ganska föränderlig struktur, vilket också påpekas av Dahlgren (2003b) och Slevin (2000).

Det varierade utbytet av källor, både via Internet och andra medier talar för att Internet är betydelsefullt för att generera kunskap om politiska frågor hos de engagerade, men att också andra källor spelar en stor roll i sammanhanget - exempelvis radio och personliga möten. Vi påverkas förvisso ständigt av information från olika håll i samhället och det är dessutom svårt att dra gränsen för vad som är politiskt relevant information och inte. Jag har dock utgått från de medier som intervjupersonerna medvetet använder sig av för att hålla sig politiskt uppdaterade.

6.2.3 Kommunikations- och interaktionsrutiner

Det finns dock, som sagt, en väldigt stark koppling mellan informations- och kommunikationsrutiner för medlemmarna i Attac. Samtliga av studiens intervjupersoner är engagerade i grupper som träffas och håller möten offline. Mötesfrekvensen varierar kraftigt, från Tobias som går på möte två till tre gånger i veckan till en gång i månaden, som Eva. Kristina säger att hon gärna skulle vilja gå på fler möten, men att hon ständigt måste balansera mellan möten och Internetkommunikation p.g.a. tidsbrist. Även på kommunikationssidan är den temporära och flexibla prägeln stark. Alla respondenterna utom Erik beskriver hur de samarbetar väldigt mycket med andra organisationer utanför Attac i olika sakfrågor och med olika projekt. Många är med i flera andra organisationer samtidigt som de är medlemmar i Attac. Man håller gemensamma möten och gör gemensamma aktioner både på Internet och utanför.

Förutom Eva och Maria använder sig de övriga av telefonsamtal för att kontakta andra. För Erik är telefonsamtal och sms dessutom de sätt att kontakta andra på han använder sig av mest. Även Kristina tycks använda telefonen i hög utsträckning. Anna använder den när hon snabbt behöver komma i kontakt med någon eller behöver någon uppgift snabbt. Inom GA så cirkulerar också en mobiltelefon, som man turas om att ha en vecka i taget. Med tanke på att mobilnehav är så vanligt idag är det knappast överraskande att telefonsamtal är väsentliga för de snabba besluten och kontakterna, även inom Attac, men telefonen används också av Helen och Kristina för diskussioner och för att informera. Telefonen är alltså ett medium som verkar användas en hel del inom Attac.

De flesta, förutom Erik och Anna, uppskattar dock att deras huvudsakliga kontakter med andra och den största delen av interaktionen sker via Internet – särskilt e-mail och mailinglistor. En nationell mailinglista finns tillgänglig för allmän Attackinformation. ”Mycket bestäms via mailinglistor.” Mailinglistorna utnyttjas alltså mycket både som kommunikations- och informationsmedium. Som Eva uttrycker det:

Eva: ”Kollar man mailen varje dag så är man på möte varje dag.”

Kristina: ”Det är viktigt för tanke- och blodflödet och för vardagen – för att samla namn, uppvakta politiker, samla folk till demonstrationer, informera om hur makthavare agerar.” ”På det lilla konkreta planet är det viktigt också – man kan snabbt kolla upp praktiska detaljer.”

Mycket av kontakten inför och planeringen av projekt både inom Attac och i samarbete med andra organisationer sker via Internet, sedan träffas man offline för aktiviteten. Flera av informanterna understryker också Internets betydelse för att underhålla internationella kontakter. I den praktiska vardagen och för själva arbetet i de olika grupperna framstår e-mail, från personliga kontakter och via mailinglistor, som det viktigaste mediet.

Det finns ett intressant fenomen som både Anders och Kristina uppmärksammar. Anders drar paralleller till sin egen lokalförening och uppskattar att av de registrerade så är ungefär 10 %, d.v.s. 90 personer aktiva i olika offline-sammanhang. På listorna är antalet medverkande mycket större än så. Det finns många namn som dyker upp endast på mailinglistorna, personer som inte är aktiva offline.

Anders: ”Det är som om Attac består av två organisationer – en aktivistorganisation och en Internetorganisation där folk diskuterar. Man har ingen aning om vem det är man diskuterar med.”

Det finns alltså en stor andel personer som bara engagerar sig via Internet.

De respondenter som kontaktat politiker har ofta använt sig av e-mail eller telefon, eller en kombination av flera medier. Tobias använder sig t.ex. av både e-mail och brev när han skall bjuda in någon uppsatt person. Att han och andra anser sig behöva använda något mer medium utöver e-mail, skulle kunna tolkas som att de anser att Internet inte uppfattas som lika bindande som andra medier, t.ex. brev.

6.3 Frågeställning 2

- Upplevd betydelse av Internetanvändning i Svenska Attac

6.3.1 ...För informationen

Internet ger möjligheten att kunna finna stora mängder information om ett brett spektrum företeelser. Tobias och Helen understryker att Internet dessutom ger möjlighet till att få tag på bättre information än andra medier.

Tobias: ”...mycket som inte täcks av vanliga tidningar, mycket specialfrågor.”

Helen: ”Dagstidningarna blir sämre och sämre, det är mest annonser.”

Organiseringen kring specifika sakfrågor tycks också underlättas av Internetstrukturen. Internet är ju ett medium som tillåter den här typer av nischning och framstår i detta sammanhang som ett flexibelt medium som går att anpassa till eller som kanske rent av stimulerar den sakfråge- och projektbaserade ”ad hoc-kultur” som tycks råda när det gäller såväl informationsspridning som mycket annat i Attac.

Tobias omtalar Internetmediets betydelse för att sprida information utanför Attac.

Tobias: ”Dessutom är det ju vårt ansikte utåt. Det vore ju svårt för andra att ta del av vår information om man inte kunde lägga ut det på nätet.” ”Det finns liksom inga andra alternativ.” ”Man måste kunna skicka texter.”

Helen: ”Hemsidan är helt avgörande för Attac. De som är intresserade av Attac kan gå in där och leta information, bli medlem eller kontakta någon i organisationen. De kan också leta reda på grupper inom Attac, se vad som händer inom Attac i kalendarier...”

Genom hemsidan kan man fånga upp politiskt intresserade och värva medlemmar. Attac har inte råd med anställda som hanterar rekrytering så det här är en viktig möjlighet för Attac som organisation.

De flesta respondenterna tycks förutsätta att andra medlemmar håller sig uppdaterade via Internet.

Eva: ”Man förväntar sig att folk håller sig uppdaterade via mailinglistor.”

Detta gäller även i de fall då de inte själva använder sig så mycket av Internetbaserade källor, som Erik och Maria.

Erik: ”Man räknar ändå med att alla har det och så uppstår det informationsglapp.”

De båda tycks nästan ursäkta sig för att de inte är ute mer på Internet eller kollar sin mail oftare.

Erik: ”Jag är sämst på det här med Internet.”

Erik går dock ut på Internet var tredje dag- vilket trots allt inte är försumbart i sammanhanget. Maria säger sig vara ute på hemsidor ibland för att leta information om politiska organisationer och hon kollar dessutom sin mail varje dag - ändå uttrycker hos det som att hon inte är någon surfare och att hon inte ser sig som en ”mailinglisteperson”. Det tycks som om de jämför sig med en tänkt genomsnittsmedlem som är en högfrekvent Internetanvändare. Detta är bara ett exempel på att Internetkulturen framstår som stark i Svenska Attac.

Erik och Maria är dock konkreta exempel på att det går att engagera sig i Attac utan att använda sig (särskilt mycket) av Internet. De övriga intervjupersonerna tycks dock anse att det i stort sett inte går att vara med i Attac utan att ha tillgång till Internet och att kunna använda sig av det i sitt engagemang.

Eva: ”Det måste vara svårt att engagera sig i Attac om man inte har tillgång till eller känner till rätt mailinglistor.” ”Det är ett organisatoriskt handikapp att inte ha det”, ”Har man inte Internet så är man inte med, helt enkelt.”

Anders: ”Mail är livslinan till världen, man klarar sig bara inte utan e-post, särskilt inte om man är politiskt engagerad.”

Helen: ”Sen finns det ju de som vill ha det som i de gamla rörelserna, med mer fysisk information, men jag tycker att de som vill ha det så behöver kanske inte gå med i just Attac, där Internet är så väsentligt. Man behöver ett körkort för att köra bil, man behöver en dator för att vara med i Attac. Det är nästan samma sak, tycker jag.”

Kristina: ”De som inte har en dator – då fungerar det inte, bara. Vi talade en hel del om det först, men det har vi slutat göra nu. Nu är det så bara.” ”Om man inte kan vara med på Internet, då går det för snabbt helt enkelt. Vi når inte varandra.”

Anders berättar att han regelbundet använder framför allt tre mailinglistor, en lista inom samordningsgruppen, en nyhetslista och en allmän diskussionslista.

Anders: ”De tre lever man med – det gör nog alla som är med i Attac.”

Genom mötena och alla de offline-aktiviteter som anordnas kan man få reda på mycket information. Man blir dock väldigt beroende av att andra håller en uppdaterad om vad som händer inom organisationen och utvecklingen i de olika frågorna och man kan tänka sig att det blir en något frustrerande tillvaro. Ett problem med att vara så beroende av datorer poängteras dock av Helen.

Helen: ”Det är väl ibland när man får in virus i systemet, då känner man sig ju helt amputerad ett tag, utan.”

Sammantaget tycks Internet kunna spela en viktig roll för de som vill hålla sig uppdaterade inom det politiska området, vilket genomgående ansetts vara en viktig aspekt av medborgarskapet.

Offentlighetsprincipen har funnits länge i Sverige, och kopior på offentliga dokument har funnits att kräva av medborgaren länge. Genom Internettekniken, exempelvis via Rikslex-databasen som Anna använder sig av, har dock informationen blivit mer tillgänglig. Utifrån respondenterna verkar Internet förverkliga sin potential som informationsförmedlare. Eva talar om att Internet fungerar som ett arkiv som man ständigt har tillgång till, där all information lätt finns tillgänglig och uppdateras ständigt. Det vore både resurs- och tidskrävande att samla in, uppdatera och strukturera de mängder av information som cirkulerar inom Attac. Tillgängligheten till detta ”arkiv” gör också att man inte behöver hålla föränderliga uppgifter i minnet – det går snabbt att hitta dagsfärs information om man bara vet var man ska leta.

Det finns dock en baksida av tillgången till de till synes oändliga informationsmängderna. Flera av dem, Anna, Kristina och Helen känner sig stressade av all information. Helen uppskattar att hon får ca. 50 mail om dagen.

Kristina: ”Det blir för snabbt och för mycket ibland. Man kan inte och det blir för splittrat.”

Tobias fick som redaktör för hemsidan säga ifrån till personer som tog för stor plats och mailade jättestora e-mailposter varje dag.

Tobias: ”Det finns en gräns för hur mycket information folk orkar ta emot”.

Dahlgren (2003b) beskriver att det i krävs vissa kompetenser för de som vill engagera sig politiskt. När det gäller det politiska engagemanget i Attac blir Internetkompetensen - hur man använder Internet och dess politiska forum - viktig. Datorer används i ökad utsträckning i undervisningen idag – Kristina, som arbetar som lärare, säger att hon använder Internet en hel del i sin undervisning. Om man kommer över det där första steget så finns det sedan på Internet många forum som informerar om olika aspekter av Internet och som lär ut exempelvis hur man kan söka mer effektivt, kan gå med i mailinglistor och nyhetsbrev eller göra sin egen hemsida. Det krävs dock att man har grundläggande kunskaper först om man ska hitta till och kunna utnyttja dessa ”utbildningsforum”, om nu inte kan få hjälp av någon annan. Kristina och Helen är lite äldre än de andra respondenterna och de uttrycker båda att det inte är så lätt att lära sig hur man ska använda den nya tekniken. Helen skaffade sig sin Internetkompetens i samband med att hon arbetade i Riksdagen, där hon fick tillgång till utrustning, utbildning och fri support.

Helen: ”Jag tycker synd om dem som måste lära sig allt det här själva, det är inte enkelt.”

För Kristinas egen del kom hon i kontakt med Internet och e-mail på sin arbetsplats.

Kristina: ”Då började det talas om IT i undervisningen och först var jag verkligen; nej, det där bryr jag mig inte om, men sen bestämde jag mig för att sätta mig in i det. Och det tog ju tid, men när jag kom över den där första jätteköliga biten gick det jättebra. ”Nu är jag jätteglad att jag tog det beslutet”

Hon berättar att hon nu märker att många kollegor som har svårt med den nya tekniken. Att behöva kunna använda sig av Internet för att få tillgång till all information och mycket av interaktionen kan säkert ses som avskräckande för många som inte har generella dator- och/eller Internetkompetenser. Anna påtalar att det har ett pris att lägga så stor del av aktiviteten på Internet.

Anna: ”Men folk har nog svårt att hitta oss om de inte är så vana vid Internet och mail. Kanske har vi förlorat en massa folk på det.”

6.3.2 ...För kommunikationen och interaktionen

Vi såg ovan att Internet är ett väl utnyttjat medium för att anskaffa politisk information för respondenterna, men en av de största potentiella fördelarna med den nya tekniken är möjligheterna att kommunicera - inte *bara* informera. De flesta skulle nog hålla med om att det är intressantare att åtminstone ha möjligheten att svara på och interagera med den information man får.

Anders: ”I partiet får man lappar, men det blir man inte så engagerad av. Man får lappen och sen... jaha, liksom. Man vill ju ha dialogen.”

Flera av respondenterna tar upp fördelen med att kunna skicka meddelande till flera samtidigt och att det är billigt att hålla kontakten via Internet. Anna och Helen tycker det är bra att kunna nå de som inte kan gå på mötena eftersom uppslutningen inte alltid är hög. Kristina, Anna och Anders framhåller vidare att Internetformen gör interaktionen demokratisk, respektive jämlik.

Helen: ”Dessutom är det bra att alla får samma information. Det är mer demokratiskt, tycker jag – alla som vill kan gå med i listorna.”

Anders: ”På sätt och vis känns det som Internet är det mest jämlika kommunikationsverktyget i världen.”

Anna tycker det är bra att alla har tillgång till all information och anser också att mailinglistorna gör det lättare att delegera uppgifter och att kommunikationsformen i sig ger en mer horisontell organisation.

Anna: ”Mailinglistorna är bra för där blir det en automatisk delegering. Den som hinner tar tag i något och så behöver man inte göra det själv. Det blir mindre toppstyrt på det sättet också, om folk själva tar tag i saker utan att bli tillsagda det.”

Kanske kan den jämlika formen av kommunikation via Internet ge en tillgänglighet och därmed närhet som stärker känslan av jämlikhet, engagemang och att själv kunna påverka - känslor som kan stimulera det politiska engagemanget.

Internet gör det snabbare och billigare att ta initiativ till kontakter, jämfört med t.ex. ett brev, och ger ändå en möjlighet att hålla viss distans och kunna ta sig tid att formulera sig, i jämförelse t.ex. med ett telefonsamtal. E-mailadresser till formella politiker läggs ofta ut på respektive institutions hemsida.

Eva: ”Ett mail är ett bra mellanting mellan brev, som kan vara lite väl formellt ibland och telefonsamtalet, som kan upplevas väl intimt.” ”Man vet också att mailet kommer att läsas förr eller senare även om personen inte att går att nå direkt.” ”E-mail är bra också om man vill kontakta personer man inte känner så väl.”

Som Castells (2002) och Slevin (2000) påpekar – mediet tillhandahåller dock bara möjligheten och säger ingenting om den personliga initiativförmågan, som också måste finnas där. Tillgängligheten kan dock underlätta steget från tanke till handling.

Företeelsen att bara engagera sig i Attac via Internet, inte offline, s.k. lurking, är intressant ur denna studies synvinkel. För den som bara är engagerad på Internet borde betydelsen av mediet vara större än för de som även engagerar sig offline. Förvisso är det möjligt att de personer som bara dyker upp på mailinglistorna inte har ett så starkt politiskt engagemang som de som även är engagerade offline. De kan också vara engagerade offline i andra politiska sammanhang, bara inte just i Attac. Det skulle också kunna ha att göra med andra faktorer. De kanske inte anser sig ha tid att vara aktiva offline och Internet kan då ge dem en möjlighet att hänga med i utvecklingen via nyhetsbrev och mailinglistor. Man kan också tänka sig att anonymiteten på nätet gör det lättare att skicka iväg ett mail i en mailinglistediskussion än att ställa sig upp på ett offline-möte och säga samma sak. Kanske den ökade möjligheten till anonymitet som Internet erbjuder ge tillräcklig distans för att fler ska våga säga och våga argumentera för sin politiska åsikt, vilket i sin tur kan stärka känslan av att kunna påverka och ge kraft åt demokratiska värden som öppenhet och tolerans.

Lurking tycks också fylla en funktion som inskolningsprocess. Kristina och Anders hängde båda med i utvecklingen via mailinglistorna innan de gick in och interagerade mer aktivt.

Anders: ”Så gjorde man ju själv i början. Det är ett sätt att förstå och lära sig hur man gör.” ”Där har Internet en särskilt roll.” ”Jag upplevde själv att det var svårt att gå på det där första mötet, jag hade liksom ingen bild av vad föreningsliv innebar.” ”Det kändes obekvämt, på något vis.”

Anders tror att många väljer att vara lurkers eftersom det inte medför någon form av tvång eller några förväntningar på personen.

Anders: ”Börjar man gå på möten förväntar ju folk att man dyker upp på nästa möte.”

Attac var den första organisationen Anders engagerade sig i politiskt. Innan kände han sig begränsad, han tyckte att han visste för lite och inte hade så mycket att komma med. Anna är inne på samma spår när hon resonerar kring Internets fördelar gentemot andra medier.

Anna: ”Dessutom är det ju lättare att kolla upp sådant som man inte förstått eller känner till i smyg, så vet man om det till nästa möte.”

Att så många av respondenterna varit engagerade politiskt innan de gick med i Attac tyder på att de haft med sig ett socialt kapital in i rörelsen - kunskaper och kompetenser i hur man utövar politik. Återigen - enligt Castells (2002), Dahlgren (2003b) och Slevin (2000) räcker det inte med de tekniska förutsättningarna om man inte också har intresse, värderingar, kunskaper och kompetenser för att använda Internet till något konstruktivt. För de som inte har direkta erfarenheter och kompetenser från politiskt engagemang i andra organisationer visar sig Internet dock kunna ge möjlighet att observera i det tysta, ”lurka”. Därigenom kan politiskt intresserade tillskansa sig kompetenser i exempelvis mötesteknik, debatt och retorik samt lära sig diskursen inom Attac innan de själva ger sig in i diskussioner. Denna möjlighet att ta till sig socialt kapital och lära sig mer om organisationens kultur genom att studera andras interaktion borde kunna ge en trygghet och underlätta för vissa personer att ta steget från intresse till handling.

Mailinglistorna ger en möjlighet att hålla diskussioner utan att man behöver vara på samma plats samtidigt. Som Hartley påpekade kan vi genom medierna bli en del av det offentliga samtalet från våra egna hem. Detta gäller i högsta grad för Internet som dessutom ger mer utrymme att själv bidra och interagera med andra än många andra medier (Hartley, 1996). Det finns dock gränser för vilka typer av diskussioner som lämpar sig för Internet, tycker många av intervjupersonerna. Det är egentligen bara Helen som tycker att Internet är ett bra forum för mer ingående diskussioner.

Helen: ”Det går mycket snabbare att agera och ha diskussioner om svåra frågor. Det är bra om man ska skicka in en artikel, då kan man skicka ut den till andra som kan kommentera eller stoppa den innan den går i tryck.” ”Allt detta hade ju varit omöjligt utan Internet.” ”Internet är bra för att förankra, diskutera och ta beslut.”

De andra är däremot noga med att understryka att diskussionerna med andra offline är väldigt viktiga, både för kvalitén på diskussionerna i sig och för ens eget engagemang.

Eva: ”Diskussionen på nätet blir ”snedvriden” eftersom vissa tar mer plats än andra. På mötena blir ofta diskussionsdeltagandet ”mer balanserat.”

Hon tror också att vissa upplever det som lättare att skälla ut folk när de inte behöver se personen i fråga.

Eva: Internet är så ”endimensionellt eller begränsat” och det blir svårt att ”läsa av andra personer så man vet om man ska ta dem på allvar eller inte”. ”Är man i samma rum kan man ju gå därifrån och visa sitt missnöje.”

Tobias: ”...Och vi slutar ju inte att ha möten. Diskussionerna på nätet räcker inte, man måste träffas också.”

Anna: ”Jag är själv väldigt dålig på att diskutera på listorna. Jag vill ha alla nyanserna.” ”Det fanns en diskussion i början med den ebbade ut och ersattes av mera praktiska saker.”

Anna uttrycker också att hon tycker det är svårt att arbeta internationellt, eftersom man inte kan träffas så ofta och blir beroende av kontakterna via Internet. Erik tycker dialogen på Internet är ”stel och torftig”, Kristina tycker att den snabba kommunikationen kan leda till ett förtygligande och att man måste träffas i mindre grupper för att verkligen diskutera något.

Anna: ”Det är mycket tråkigare att sitta för sig själv och analysera något.” ”Ska man få något gjort så måste man ju ha lite roligt också.” ”Man lär sig mer och det blir mer naturligare diskussioner.”

Helen upplever att kritik upplevs som hårdare när den serveras i e-mailform. Mötena offline är uppenbarligen viktiga för Attacs organisation, vilket också uttrycks genom att caféverksamhet, demonstrationer, seminarier, föreläsningar och andra aktiviteter anordnas regelbundet. Internet tillhandahåller förvisso mycket utrymme för Attacmedlemmarnas diskussioner, vilket också utnyttjas i mailinglistorna, fast då mer för praktiskt inriktade, mindre diskussioner och beslut. De aktiva medlemmarna i denna studie tycks spara de mer ingående diskussionerna till träffarna utanför Internet. Utifrån en bredare definition av det offentliga samtalet så kan säkert även de praktiska diskussioner som förs i Attac vara en faktor att räkna med. Det verkar dock som om Internets potential för Attacmedlemmarna som forum för det offentliga samtalet, i dess traditionella innebörd, kanske inte är riktigt så stor som man kanske hade väntat sig.

6.3.3 ...För organisationsstrukturen

Nätverkandet, vilket bl.a. Bennet tar fram som ett starkt karaktärsdrag för sociala rörelser (Bennet, 2000), är verkligen ett starkt inslag i samtliga av respondenternas politiska engagemang – något som de sociala rörelserna också är kända för. Man samarbetar mycket utanför gränserna för Attac, med andra delar av rörelsen, vilket lyfts fram av Scott och Street (2001) som en huvudanledning för rörelserna att använda sig mycket av Internet. Eva säger att Attac medvetet verkar mot ”*organisationsegoism*”, vilket är ett talande begrepp.

Eva: ”Det är bättre att koncentrera sig på vilka problem man ser gemensamt mellan olika grupper och verka tillsammans för dem, då ser man senare att lösningarna inte är så olika varandra.”

Engagemanget och praktikerna inriktas, som tidigare nämnts, till stor del på särskilda områden eller sakfrågor. Attac håller dessutom internationella träffar, s.k. sociala forum, där ett brett spektrum av organisationer inom globaliseringsrörelsen deltar.

Helen: ”Jag ser Attac som ett paraply för organisationer som arbetar med olika delar som har med globalisering att göra - miljö, fred, solidaritet o.s.v. Sen är globaliseringsrörelsen ett ännu större paraply där Attac och ytterligare andra organisationer hamnar under.”

Flera av intervjupersonerna har någon form av internationella kopplingar, men inte alla tycks hålla regelbundna kontakter med politiskt engagerade från andra länder. Helen och Tobias berättar att de håller en viss kontakt med personer de träffat i internationella sammanhang. Anna har internationella kontakter i samband med feministnätverket. De internationella kontakterna uppstår, precis som andra kontakter inom Attac, vid behov. Just för nätverkandets skull ger sökfunktionerna och möjligheten att skapa obegränsade virtuella arbetsrum goda förutsättningar för att skapa den typ av intressegemenskaper som Giddens (1991) talar om som karaktäristiska för det senmoderna samhället.

När jag brett intervjupersonerna uppskatta betydelsen av Internettekniken för Attacs verksamhet framställer de kopplingen som väldigt stark.

Helen: ”Hur skulle vi hålla kontakten [utan Internet, mitt tillägg]? Hur skulle vi kunna arbeta? Jag tror tekniken har varit en förutsättning.” Jag tror inte Attac hade funnits utan Internet. Internet är helt enkelt

en förutsättning för den globala rörelsen. Om det hade funnits hade det varit en vanlig liten förening, mycket mindre och med mindre genomslag... Om det överhuvudtaget hade bildats.”

Tobias: ”Vi skulle inte kunna organisera oss utan det. [Internet och mailinglistor, mitt tillägg.]”
”Dessutom är det ju vårt ansikte utåt. Det vore ju svårt för andra att ta del av vår information om man inte kunde lägga ut det på nätet.” ”Det finns liksom inga andra alternativ.”

Kristina håller med om att Internet är betydelsefullt, men påpekar också att tidigare rörelser klarat sig utan den nya tekniken.

Kristina: ”Jag vet inte hur det hade varit annars. Ja hur skulle vi göra då?” ”Det skulle nog vara en helt annan sorts organisation.” ”Då fick man ju ställa om sig till det, som innan man skaffade dator – då visste man ju inte vad det innebar. Och vi har ju fasta mötestider. Det är så mycket ändå så att man glömmer en del.” ”Men att nå varandra globalt skulle ju inte gå annars. Men då skulle ju å andra sidan inte kapitalet hinna springa omkring som det gör nu.” ”Något hade funnits” utan Internet, ”Vietnam och arbetarrörelsen fanns ju innan Internet kom. Och de hade ju också internationella kontakter.” ”Nu är det globalare än någonsin, med det gäller också för motståndet.” ”Jag vet inte om just Attac funnits, men det var nog dags för en ny våg igen.”

För Maria och Erik framstår inte Internet så viktigt för deras eget engagemang, men de uppskattar det ändå eftersom det är viktigt för många andra i Attac som de interagerar med.

Maria: ”Internet är jätteviktigt för Attacs sätt att arbeta. Många av mina kompisar lever på nätet.”

Det vore svårt för Attac att arbeta utan Internet och e-mail eftersom det inte finns någon lokal dit intresserade kan gå och ställa frågor eller diskutera, menar hon, men tror och hoppas ändå på att andras politiska engagemang vore starkt nog utan. Erik tror att det skulle vara svårt att mobilisera för de stora engagemangen.

Erik: ”Det skulle fortfarande ske aktioner och demonstrationer fast i mindre skala.”

Ovanstående är givetvis hypotetiska resonemang och det råder uppenbarligen delade meningar om hur beroende Attac är av Internettekniken. Kristinas, Marias och Eriks utsago tycks ändå styrka indikationerna på att offline-aktivismen är en stark dimension av Attacs verksamhet. Men Internet är för närvarande också en viktig del av Attac – i alla fall för dess nuvarande form.

Kristina: ”Fanns det inte fick man väl uppfinna något annat. Men nu finns det och det är oerhört viktigt.”

Ett sådant uttalande indikerar att Internet ses som ett verktyg, inget mer.

Just Internets kostnadsmissiga fördelar upplevs som väldigt viktiga ur en organisationssynvinkel, vilket vi också känner igen från Scott och Streets resonemang (2001). Dessutom går det, som sagt, snabbt.

Maria: ”Man kan nå jättemånga, även utanför Sverige på ett tidseffektivt och billigt sätt. Och det är ju A och O för Attac som lever på medlemsavgifterna.”

Nyhetsbrev, som för en del medlemmar och utomstående är den främsta kontakten med organisationen, är viktiga för att hålla ihop organisationen. Helen uppskattar att de vare pappersburna nyhetsbrev kostar ca. 40 000 kr att skicka ut, medan kostnaden för de Internetbaserade nyhetsbrev är försumbar. Genom att kommunicera via Internet kan organisationen hålla ner kostnaderna och behöver därför inte hyra någon lokal eller ha några anställda. Hedenius (1999) påtalade att det krävs att den politiska aktören är relativt självständig gentemot det system den vill påverka – Attac finansieras i stort sett enbart av medlemsavgifterna, vilket ger en form av självständighet. Dessutom, för att återgå till Thörns påpekande att dagens rörelser inte är massrörelser, i förhållande till de gamla, så bidrar Internet till att de kan vara frikostiga med sina informationsutskick och att antal medlemmar och huruvida de

som deltar faktiskt är registrerade medlemmar eller inte, inte spelar så stor roll som det skulle kunna göra (Thörn, 1999).

Anna menar att det är en målsättning för Attac att ha en öppen struktur, en platt organisation, med snabba beslut och lite byråkrati. Attac vill bryta med det gamla sättet att jobba i rörelser.

Anna: ”Alla ska få prata och det ska inte vara torrt och stelt.”

Internetformen möjliggör snabba beslut och ger alla som har tillgång till Internet möjlighet att säga sitt. Många pekar dock på att den största nackdelen med Internettekniken är att inte alla har tillgång till den, vilket också påpekas av Castells som ett stort hinder för dess potential för sociala rörelser (Castells, 2002). Det tycks också krävas att man är närvarande på Internet i stor utsträckning för att arbetet inom arbetsgrupperna ska flyta jämnt. Eftersom att olika personer är mer eller mindre aktiva i mailinglistorna har man fått komma fram till vissa regler för majoritetsbeslut i en fråga för situationer då många i gruppen inte har hunnit svara i tid. Anna och Helen påtalar också att det finns medlemmar med rötterna i tidigare rörelser som kommer in med andra förväntningar i Attac och då tvingas anpassa sig till den snabba Internet-formen.

Anna: ”Det kommer en del från gamla vänstern som förväntar sig särskilda rutiner för protokoll och dagordningar. Det är rutiner som för många känns för långsamma.”

Helen: ”Jag kan nästan bli lite ilsken när folk börjar ställa krav på mer utskick och utskrivna information. Det har ju blivit en revolution bort från det bortskämda föreningstjätet” ”Vill man så går det ju, man får ta ett eget ansvar.”

Organiseringen i sig fyller en stor funktion både enligt Hedenius (1999), som betonar vikten av ett forum för det politiska utövandet i civilsamhället och enligt Dahlgren (2003a) som talar om vikten av återkommande politiska praktiker både på individ och kollektiv nivå. Kanske är det just det att Internet gör det möjligt att skapa så stort utrymme och så många former för politisk aktivitet, med låga krav på ekonomiska resurser och fasta mötestider, som utgör dess största demokratiska förtjänst. Frågan är hur väl den informella kulturen och ständigt föränderliga organisationsformen kan bidra med stabilitet, långsiktighet och samhörighet i jämförelse med en mer formell struktur? Öppenheten och den flytande naturen av deltagandet gör att syftet och aktiviteterna för gruppen riskerar att glida över till något annat än vad som avsågs från början. Men denna ”ad hoc”-struktur känns å andra sidan igen i samhällets snabba tempo i övrigt och kanske är anpassningen till det instabila, reflexiva just en av de oundvikliga förändringar politiken står inför.

6.3.4 ...För gemenskapen

Går det att få någon känsla av gemenskap i en organisation som karaktäriseras av flexibilitet och temporära samarbeten? Har Internet någon inverkan i sammanhanget? Informanterna ser sig uppenbarligen inte helt bundna till en nation i sitt politiska engagemang, då hade de nog inte valt att engagera sig i just globaliseringsrörelsen. Under intervjuerna blir det också tydligt att deras föreställda gemenskap – för att låna in Andersons uttryck - går bortom nationsgränserna (Anderson, 1983), eftersom de noga poängterar det globala perspektivet. Mediernas representation av världen är väsentlig för var vi sätter gränserna för dessa gemenskaper och Internet har potentialen att tänja ut dem lite extra.

Helen känner stor gemenskap med Attacmedlemmar globalt.

Helen: ”Det finns en väldig värme mellan Attacmedlemmar internationellt.” ”I demonstrationstågen i samband med globaliseringsfrågor runt om i världen ser man många Attacflaggor.” ”Det var häftigt att bli med i Attac och arbeta ihop med så många frågor och sedan upptäcka att det finns ännu större sammanhang.”

Hon upplever också att Internet är viktigt för känslan av gemenskap med andra Attacare och andra personer involverade i globaliseringsrörelsen.

Helen: ”Man håller kontakt och hittar varandra via nätet.”

Maria tycker snarare att hon känner gemenskap med andra aktivister.

Maria: ”Jag tycker det är häftigt att det sitter andra människor i olika delar av världen, rika som fattiga och arbetar med samma frågor som jag gör.”

Hon säger sig se en viss koppling till Internetanvändning, men påpekar att den inte får överskattas. Tobias känner gemenskap med politiskt engagerade i andra Attacgrupper samt med andra även utanför Attac. Han ser att Internet spelar en roll i sammanhanget – dock mest för att upprätthålla kontakter. Det är viktigt att träffas, understryker han. Anna betonar än mer vikten av att träffas offline för gemenskapen och förtroendets skull.

Anna: ”Gemenskap känner man bara med dem man träffar” [...] ”Man vill ha ett ansikte till.” ”Sen finns det en del på nätet som man inte har träffat men som man kanske har hjälpt med något eller tvärtom. Då har man ändå en uppfattning om vem det är inom organisationen. Då kan man känna någon form av sympati.” ”Träffen är det som skapar gemenskap” För förtroendebiten är det viktigt.” ”Det är svårt att bedöma legitimiteten hos en person på nätet om det är någon man inte hört något om.”

Anders ser inte heller att Internet har någon roll i att skapa gemenskap.

Anders: ”Datorn är ett verktyg för att kommunicera, men man behöver en verktygslåda.” ”Visst hjälper Internet till att hålla kontakten, men träffas man så stärker det gemenskapen så mycket mer”. ”Det är en helt annan känsla att finnas och prata i en grupp.” ”Man behöver få en känsla av att man är många som arbetar för samma sak. Det blir inte lika mäktigt via Internet”

Kristina säger inget konkret om gemenskap, men betonar vikten av utbyte och nätverkande. Hon understryker också att det är viktigt att vara med i en grupp som träffas regelbundet. Internet ger möjlighet att underhålla kontakter vilket stödjer möjligheterna att kunna arbeta med andra runt om i Sverige och övriga världen. Mediet tycks dock inte räcka långt när det gäller att skapa känslan av gemenskap. I fallet med Svenska Attac är det extra tydligt att många medlemmar engagerar sig både i Internetbaserade aktiviteter och aktiviteter utanför Internet, så vi måste komma ihåg att betrakta dessa grupper som öppna system (Slevin, 2000) som påverkas av medlemmarnas sammantagna interaktioner. Det är därför svårt att avskilja olika samhörigheter från varandra.

De flesta säger att de oftast tar kontakt offline först för att sedan underhålla kontakten via Internet.

Tobias: ”Internet är viktigt för att upprätthålla kontakter med det räcker sällan för att starta en kontakt. Det är viktigt att träffas.”

Anna: ”Det kan vara svårt att börja kontakten på Internet. Det är bättre att träffas i verkligheten först och sen fortsätta kontakten via Internet.”

Hon tycker också det är lättare att tolka vad folk menar i e-mailed om man har träffat dem offline innan eller om man genom någon annans utsago har någon uppfattning om personen i fråga. Eva säger dock att hon lär känna andra via mailinglistorna först och att hon sedan, när hon träffar dem offline, kan diskutera eventuella samarbeten. För Helens del fungerar det oftast så att hon tar kontakt offline först för att sedan upprätthålla kontakten via Internet, men hon säger också att det ibland fungerar tvärtom. Det tycks dock som att de flesta använder Internet för att underhålla mer långsiktiga kontakter med personer de lärt känna utanför Internet snarare än att de lär känna personerna via Internet och sedan träffas offline.

Anders: "Sitter man bara hemma vid datorn spelar det ingen roll hur många e-mail man får på en dag. Om man inte träffas känner man sig ändå ensam." "Engagemanget växer inte när man läser för sig själv. Man kan vara domedagsprofet hemma i soffan men politik handlar ändå om att göra något konkret, nu. Man måste skapa band." "Internet är ett sätt att hålla daglig kontakt, men mötena ger energin. När man kommer hem från exempelvis European Social Forum och stora demonstrationer känner man sig laddad. Det är en oerhörd upplevelse att gå i ett tåg med flera tusen personer." "Annars svalnar det på sikt." "Bara tillsammans kan man göra något."

Detta tycks stödja att Internetinteraktionen inte inbjuder till mer djupgående relationer, att intervjupersonerna upplever att de får en annan kontakt med dem de träffar utanför Internet. Entusiasmen och gemenskapen uppkommer för de flesta i mötena offline.

Det är inte säkert att gemenskapen inom Attac är lika viktig för alla eller att känslan av samhörighet kommer i den form man kanske först tänker sig. Eva och Maria säger ingenting om att de känner gemenskap med Attacare, men däremot känner de en samhörighet med andra runt om i världen som arbetar med samma frågor. Anders känner gemenskap med andra som har samma inställning som han.

Anders: "Det är mer en inställningsfråga än en åsiktsfråga - hur man driver sina frågor."

Han tycker inte att gemenskapskänslan har något med avstånd att göra. Detta visar att inte organisationen i sig nödvändigtvis är utgångspunkten för engagemanget, det är inte säkert att det är dit lojaliteten eller samhörigheten associeras. Det understryker också Attacs ständigt föränderliga nätverksstruktur. För att återknyta till begreppet medborgarkultur är det kanske ett medborgarskap som är mer personligt än kollektivt som stärks genom rörelsernas verksamhet. Cammaerts och Van Audenhove talar om multipla medborgarskap, där det formella, bundna medborgarskapet står fast men kompletteras av en eller flera obundna som tar formen av politiska identiteter. Eftersom dessa medborgarskap saknar lagliga skyldigheter kan de omdefinieras och bytas ut mot andra som bättre representerar frågor som är relevanta för ens personliga livsstil (Cammaerts och Van Audenhove, forthcoming).

Giddens m.fl. talar om att individens självhävdelse blir viktigare och att man i ökad utsträckning söker sig till och skapar sig identiteter utifrån grupper av andra med samma intressen – något som bl.a. möjliggörs av Internettekniken (Giddens, 1991). Är dessutom organisationsstrukturen instabil så är det ganska naturligt att samhörigheten förflyttas till den grupp av personer som man regelbundet interagerar med, där man upplever kontinuitet.

6.4 Frågeställning 3

- Internet och Attacmedlemmarnas politiska engagemang

6.4.1 Politiskt intresse och värderingar

Ingen av respondenterna upplever att Internet har haft någon påverkan på uppkomsten av deras politiska intresse. Hälften av intervjupersonerna, **Eva, Maria, Anders** och **Tobias**, uttrycker det konkret så att de "alltid varit intresserade av politik" eller "alltid varit intresserad av samhället". Alla lyfter fram olika tänkbara anledningar till att de kom att bli politiskt intresserade. Eva säger att hon tror att en stor del av hennes politiska intresse kom i samband med att hon lyssnade på P1 på vägen till skolan i gymnasiet och då samtidigt hade en vuxen att diskutera sina frågor med. Erik är osäker på varifrån han fått sitt politiska intresse, men säger att han sedan lång tid tillbaka umgåtts mycket med personer som varit politiskt engagerade. Helen uppfattar att hennes politiska intresse har mycket att göra med att det under hennes uppväxt talades mycket om människovärde och andra människors rättigheter. Föräldrarna var inte politiskt engagerade och hennes syskon har olika politiska ståndpunkter.

Helen: ”Det handlade nog mer om en allmän människokärlek än politisk medvetenhet, om grundsynen på andras rättigheter och behov.”

Kristina var journalist innan hon blev lärare och har även i sitt läraryrke haft mycket internationella kontakter, vilket också givit henne ett intresse för internationella politiska frågor. Det som är relevant i dessa härledning, för denna studie, är att individernas politiska intresse har funnits sedan ett långt tag tillbaka, troligtvis flera år.

Tittar man på deras bakgrund ser man också att alla utom Tobias har tidigare erfarenheter av att engagera sig politiskt. Eva engagerade sig i studentpolitiska frågor under universitetstiden och var tidigare även med i en feministisk verksamhet, Erik var och är fortfarande med i flera organisationer inom fredsrörelsen. Maria var starkt engagerad i en global organisation för mänskliga rättigheter innan hon gick med i Attac. Nu är hon medlem i fem andra organisationer utöver Attac, framförallt kopplat till U-landsfrågor och rättvisefrågor. Maria har ju dessutom läst U-landskunskap på universitetsnivå och Erik håller på att utbilda sig på förvaltningsprogrammet – båda startade sina utbildningar innan de gick med i Attac. Kristina engagerade sig i internationella, politiska frågor redan på 60-talet. Helens första konkreta engagemang var i ett projekt för att stoppa nedläggningen av en skola i samband med att hennes barn var små och hon har dessutom suttit i riksdagen innan hon kom med i Attac. Hon är fortfarande partipolitiskt engagerad. I de flesta fall engagerade intervjupersonerna sig tidigare i sammanhang där de inte hade tillgång till Internettekniken. Ingen av intervjupersonerna upplever att möjligheten att kunna använda sig av Internet var något som fick dem intresserade av politik. Detta styrker Nords resonemang om att Internet inte förmår att skapa politiskt engagemang (Nord, 2002).

Just intresset för och möjligheten att engagera sig globalt tycks vara - inte helt överraskande – den starkaste drivkraften till att välja just Attac som politisk plattform.

Tobias: ”[Attac, mitt tillägg] ...är även inriktad på inrikespolitik”. ”Men man måste ha det internationella perspektivet annars riskerar man att det blir nationalistiskt.”

I jämförelse mellan Attacs politik och mer nationellt inriktad politik säger Eva att det där är lätt att fastna vid ”vad som är mitt och ditt” och att ”det är farligt att få ett sånt smalt perspektiv”.

Eva: ”Man måste lyfta blicken och vara på sin vakt mot det närsynta lokala.”

Intressant nog tror hon att det varit troligare att hon engagerat sig på lokalpolitisk nivå om hon varit mer lokalt förankrad.

Eva: ”...starkt förankrad i ett lokalsamhälle och kanske haft familj och barn där”.

Även Kristina antyder att det lokala underordnas det globala för hennes del.

Kristina: ”Jag tänker inte ens på det, det är så självklart att det är globalt.” ”Hade jag bott i ett litet samhälle och känt mig hotad av någon sorts övergrepp skulle jag säkert göra någonting åt det.”

Det verkar som om de bedömer den globala politiken mer relevant än den som de har nära sig – för lokalt förankrade är de ju fortfarande även om det inte känns för dem som deras mest betydelsefulla förankring. Här vill jag påminna om Slevins tankar kring Internets potential att tillåta gemenskaper och social interaktion med ”absent others”, bortom det lokala och även utanför nationsgränserna. Det blir möjligt för individen att röra sig inom flera sociala sammanhang parallellt och relationerna och sympatierna med andra vi interagerar med på distans kan upplevas ha större relevans för våra liv än personer vi möter i våra liv varje dag (Slevin, 2000). Och nog kan man skönja inslag av en kosmopolitisk inställning hos vissa av intervjupersonerna, för att återknyta till Giddens terminologi. Det finns en öppenhet och tolerans för andras åsikter samtidigt som man ansvarar för de idéer och sammanhang man själv tycker är viktiga (Giddens, 1994). Eva säger att nationella frågor är

internationella frågor idag och att hon tycker det är en av de faktorer som gör det så intressant att engagera sig i Attac.

Eva: ”Det är intressant att saker inte tar slut vid gränsen.”

I samband med frågor om politiskt intresse uttrycker sig respondenterna gärna genom värderingar och normer. För Evas del kände hon att det fanns frågor hon var tvungen att ta tag i. Hon tror på rationalitet.

Eva: ”...men det visar sig ofta att folk inte agerar så”. ”Det är stor skillnad mellan det som sägs och görs”

Hon tycker om den intellektuella utmaningen i politik och har ett intresse av organisationer. Hon tycker om att känna att man faktiskt kan påverka sin omgivning, särskilt tillsammans med andra. Hon tycker också att det är en ”plikt” att försöka påverka sådant som man inte tycker fungerar i samhället.

Erik: ”Det är viktigt att kämpa för det man tror på.” ”Politiken är ett sätt att vara.” [...] ”Demokrati kräver att man är deltagare hela tiden – det handlar definitivt inte om man röstar var fjärde år eller inte.”

Steget från intresse till handling var aldrig stort, menar Eric. Attityden bland de han umgås med är agera om man tycker något behöver göras.

Erik: ”om vi inte gör det gör ingen annan det heller.”

Tobias: ”Självklarhet att engagera sig.” ”Man ska vara med och påverka om man har tid och möjlighet.” ”Det är nog så att man först tar hand om sina egna problem men efter det, om man kan så organiserar man sig.” ”Sen måste man hitta rätt form för det.”

Anna: ”Jag är van vid att man ska demonstrera. Det är kul att kämpa.” ”När jag var yngre tänkte jag; hur kan man leva utan att engagera sig på något vis?” ”Förr blev jag mer upprörd, numera är det mer intressant att se hur maktspelet fungerar.”

Kristina engagerade sig i internationella, politiska frågor redan på 60-talet.

Kristina: ”Det var då jag upptäckte att det fanns en värld utanför också”. ”Det är självklart för mig att arbeta med det internationella.” ”Vi är ingen isolerad ö, även om man kan tycka det.”

Vad vi kan se genom dessa utsagor är att det finns starka värderingar hos flera av intervjupersonerna med klara kopplingar till värderingsdimensionen som Dahlgren beskriver som väsentlig för medborgarkulturen (Dahlgren, 2003b). Uttalanden som att det är viktigt att kämpa för det man tror på, att det är en plikt att försöka påverka sådant man tycker är fel, att det är en självklarhet att engagera sig politiskt och att det är en självklarhet att arbeta med internationella frågor tyder alla på en upplevd rättighet att påverka och en vilja – och kanske rentav en upplevd skyldighet - att representera sin politiska åsikt i samhället. Jag upplever inte den här typen av attityd vara så självklar som den kanske verkar för respondenterna. Att de finner den så självklar och dessutom agerar på den indikerar att det politiska engagemanget är en integrerad del av dessa personers identitet eller en av deras identiteter.

Erik: ”Politik har varit en stor del av mitt tankeliv länge.” ”Politiken är ett sätt att vara.”

Dahlgren poängterar att medierna kan hjälpa till att sprida värderingar (Dahlgren, 2003b), men det är givetvis svårt att ta reda på varifrån intervjupersonerna anammat sina medborgerliga värderingar eftersom det ofta är undermedvetna processer. Utifrån perspektivet om medborgarkultur är det dock viktigt att konstatera att den här typen av värderingar finns närvarande i sammanhanget och att de tycks vara starka incitament för individernas politiska intresse och engagemang.

6.4.2 Varför just Attac?

Jag bad även respondenterna om deras åsikter om den svenska partipolitiken, för att få ökad förståelse av vad det är som gör att de har valt just en social rörelse och Attac som plattform för sitt politiska engagemang. Kan det finnas något i organisationsformen i sig som lockar – något som antyder att Interaktionen via Internet har någon roll i det hela? Igen vill jag dock påminna om att Attac inte är helt avskild från den formella politiken. Helen beskriver sig själv som en ”brobyggare” mellan Attac och partipolitiken, en nyckelperson när det gäller att kontakta makthavare. Två av intervjupersonerna är dessutom engagerade även i den formella politiken – Helen och Anders. Helen har suttit i riksdagen i flera år och är fortfarande aktiv på regionnivå inom sitt parti. Anders började engagera sig i Attac med är numera även aktiv i ett politiskt parti. Kristina och Anna har båda funderat eller funderar fortfarande på att gå med även i den formella politiken. Detta illustrerar att det finns en tilltro till det politiska systemet i sig och en förståelse för att man måste gå igenom det formella systemet om man ska kunna påverka formella beslut och lagstiftning. Tobias tycker att den svenska politiken står sig relativt väl ur ett internationellt perspektiv.

Tobias: ”...den är ju inte alldeles hopplös”. ”Med det är ett väldigt stort avstånd mellan partiledare och väljare.” ”Få personer har möjlighet att påverka och få sina synpunkter beaktade.” ”Jag vill inte säga partipolitiken, men den räcker inte. Man måste även arbeta utanför partipolitiken. Man måste arbeta på flera nivåer.”

För dessa personer framstår Attac som ett komplement snarare än som ett alternativ till partipolitiken. Som Giddens resonerar kring fenomenen emancipatorisk politik och livspolitik, så är livspolitik beroende av att det finns lagstadgade rättigheter och skyldigheter för medborgaren och att de underhålls och anpassas till samhällsutvecklingen (Giddens, 1991). När det gäller Attac interagerar man med och avser att påverka den formella politikens mål och medel - man försöker inte ändra det politiska systemet i sig.

Anders: ”Attac är ju ingen helhetslösning, det är bara ett sätt att bearbeta vissa idéer.” ”Systemet i sig är ju den starkaste drivkraften.”

Alla är dock inte intresserade av den parlamentariska politiken kopplat till sitt eget politiska engagemang. Exempelvis Erik har satsat på utomparlamentariska forum genomgående och beskriver sig själv som desillusionerad över partipolitiken. Han tycker det finns en legitimitetskris i den formella politiken och att den har blivit institutionaliserad. Han tar även avstånd från partipolitisk lojalitet. Anna säger sig ha en kluven inställning till staten – en del fungerar och annat inte alls, menar hon. Maria vill påverka politiskt i globala frågor, men inte via den formella politiken.

Maria: ”...absolut inte partipolitiskt engagerad”. Det ”lockar inte” [...] ”Jag ser mig inte som en politiker”. ”Man vill påverka styret, fast från ett annat håll.”

Samtliga, även de som engagerar sig i politiska partier, är eniga om att det finns problem med det formella systemet. Erik tycker att den formella politiken blivit institutionaliserad och Helen tycker att de politiska partierna är ”tråkiga, stela och slutna”

Helen: ”Det behövs mycket nytänkande.” ”När man jobbar i riksdagen märker man rätt snart hur ofri man är.” ”Allt bestäms ovanifrån.”

Flera av intervjupersonerna ogillar den professionalisering som skett inom politiken, där de som kommer in tvingas anpassa sig till diskursen och hur man arbetar inom partierna.

Anders: ”Och de politiker som sitter i olika partier måste anpassa sig till nyliberalismen.”

Andra problem som intervjupersonerna nämner är; att det är svårt att hitta konkreta frågor och driva dem snabbt och hårt nog i den formella politiken – det är svårt att ta hand om akuta frågor (Helen), att det inte finns några visioner längre (Anna), att ekonomin prioriteras över det sociala (Anna) och att många

röstar på samma parti som de alltid gjort av gammal vana (Anna). Eva är missnöjd med den formella politikens organisationslogik och tycker att politikerna flyr ansvaret genom att hänvisa till andra politiska beslutsnivåer. Maria är intresserad av U-landspolitik men tror inte att bistånd är ett bra sätt att försöka lösa problem.

Maria: ”Västvärlden måste ta till sig värden som finns på andra ställen. Biståndet ger ingen ömsesidighet, inget lärande eller ödmjukhet.”

Vilka fördelar ser de då med att arbeta politiskt inom Attac? De flesta - Erik, Tobias, Helen och Kristina – uttrycker, som också nämnts i avsnittet ovan, att de drogs till organisationen mycket för de intressanta frågor som drivs inom Attacs ramar. Även om de andra respondenterna inte uttalar det konkret, så lyser detta incitament igenom i deras starka intresse och engagemang för Attacs huvudfrågor som U-landspolitik, Tobinskatten, privatisering o.s.v. Eva, Maria och Anna såg fördelar med Attacs breda politiska ansats. Över hälften - Erik, Maria, Anders, Anna och Helen - uttrycker dessutom att de inte vill behöva anpassa sig till att driva en viss politisk ideologi och att just det är en av fördelarna med att arbeta inom Attac.

Maria: ”Dessutom vill jag inte behöva kompromissa med en massa frågor och behöva skriva under på ett helt program.”

Anders: ”tycker om att man i Attac inte ställer sig upp med en viss ideologi för att utmana en annan ideologi.” ”Man diskuterar inte i ideologiska termer på det viset.” ”Vi säger; Vi ser de här felen i samhället som så uppenbarligen är fel. Dem måste vi göra något åt, helt enkelt.” ”Man talar mer om sakfrågor än ideologier.”

Alla har sina specifika intresseområden och vill driva sina sakfrågor i första hand snarare än driva igenom helt nya ideologiska system – tendenser som vi sett genomgående i intervjupersonernas sätt att tänka och agera. Bennets resonemang kring att de ideologiska plattformarna för politisk utövning tappat i betydelse inom sociala rörelser, tycks stämma väl in i sammanhanget (Bennet, 2000).

Helen, Maria och Kristina ser Attacs roll som folkbildare som viktig.

Helen: ”Utan den opinionsbildning som den här rörelsen står för blir det inga bra politiska beslut, helt enkelt.” ”Det är helt livsavgörande för demokratin.”

Eva, Anna, Maria och Kristina uttalar sig också om andra informella politiska organisationer de varit medlemmar i. Eva var tidigare med i en feministisk verksamhet men reagerade mot ”tvärsäkerheten”, att man hade klart för sig redan från början vad man ville göra. Anna som tidigare var med i en djurrättsorganisation tyckte att det ”hände för lite”. Maria var med i en rättvisefrågeorganisationer som inriktade sig på särskilda fall, hon uppskattar att Attac arbetar annorlunda - mer genom folkbildning. Kristina säger att hon i Attac välkomnade en annan anda.

Kristina: ”Något som inte var de gamla låsta spåren, de gamla vänsterspåren.”

Öppenheten, att det ges utrymme för många åsikter inom Attac, poängteras av Eva, Tobias och Kristina som en stor fördel. Bryan m.fl. påtalar att det finns en öppenhet i Internets struktur som ger möjlighet till mer varierande information, vinklade från fler perspektiv av fler aktörer (Bryan m.fl., 1998). Kanske kan den frekventa användningen av Internet, med dess möjlighet till debatt mellan många aktörer och cirkulerande av information från olika håll i världen, bidra till den anda av tolerans och öppenhet inför olika åsikter och perspektiv som tycks råda. Givetvis beror denna anda på många faktorer, men kanske kan Internet också bidra en del.

Intervjupersonerna lyfter även fram fördelar med sättet man arbetar inom Attac i förhållande till inom partipolitiken och mer traditionella politiska organisationer, som anledningar att de valde och föredrar Attac. Vissa av dessa sätt att arbeta kan kopplas samman med Attacs utnyttjande av Internettekniken. Tobias säger uttryckligen att en av de stora fördelarna med Attac är sättet man arbetar på. Anders

uttrycker det som att Attac är ett sätt att arbeta med vissa typer av frågor. Tobias ser fördelar i att man i Attac kan koncentrera sig på vissa frågor och lämna andra åt sidan. De behöver inte heller ha en bred uppslutning (att jämföras med majoritetsbeslut) för att driva en viss fråga. Detta styrker ytterligare tesen om att respondenterna hellre engagerar sig i konkreta sakfrågor än hela politiska program. Snabbheten, möjligheten att snabbt reagera och agera betonas av de flesta respondenter. Flexibiliteten i nätverksformen gör det möjligt att snabbt och utan att behöva ta hänsyn till ekonomiska resurser kunna anpassa sig till olika utvecklingsspår och komma i kontakt med personer som arbetar med för situationen relevanta områden. Vill man kan man dessutom hänga med i vad som händer politiskt utan att det ställs krav på en att engagera sig mer aktivt. Dessa uttalanden tyder på att Internetverktyget skapar förutsättningar för att driva politik som är betydelsefulla för personernas engagemang och val av politisk plattform.

6.4.3 Upplevd betydelse för det politiska engagemanget

De flesta upplever inte att Internetanvändningen har haft någon påverkan på att de valt att engagera sig politiskt, i alla fall inte att det skulle vara någon avgörande anledning, någon förutsättning. Anders tycker att mötena är det som ger energin i det politiska engagemanget, men han är ändå den ende som tror att han inte skulle ha engagerat sig politiskt om han inte hade haft tillgång till Internettekniken.

Anders: ”Tänk att man ska vara så jäkla Internetberoende.”

Alla de andra tror att de skulle fortsätta att engagera sig även om de inte hade tillgång till Internet. Många tillägger dock att det antagligen skulle påverka formerna för deras engagemang. Eva hade engagerat sig ändå, men tror inte att det hade varit på riksnivå eftersom det nog vore svårt att hålla igång många kontakter utan Internet. Erik är knappast beroende av Internet för sitt engagemang, men säger att det ändå skulle påverka honom om Internet försvann eftersom så många andra arbetar via Internet. Maria tror att hennes engagemang skulle vara detsamma utan tillgång till Internetteknik och är noga med att betona att Internet har lite att göra med hennes politiska motivation.

Maria: ”Aktivismen skulle kanske dö [utan Internet, mitt tillägg], men inte det egna engagemanget.” ”det är där [i mötena med andra, mitt tillägg] engagemanget uppstår, där man inspirerar varandra till att dra igång saker och där man kan lära sig mycket från andra”. ”Mitt engagemang skulle dö om det bara var på nätet.”

Avsaknaden av Internet skulle dock påverka hennes möjligheter att nätverka och påverka henne indirekt eftersom det påverkar organisationen. Anna kände sig tvungen att skaffa Internet hemma när hon blev mer engagerad men upplever ändå inte att hon skulle ha varit mindre engagerad utan, eftersom hon inte använde sig av Internet i den lokala Attacgrupp hon var med i tidigare. Det roliga är att träffas, menar hon. Hon tycker dock att Internet gjort att hon mer aktivt söker information och tar kontakt med personer. Tobias upplever inte att Internet har haft någon påverkan på att han har engagerat sig - det var åtminstone inte det som fick honom att börja agera politiskt.

Tobias: ”Man märker att om man är utan det en vecka så är man ganska borta.”

Han tror att han varit lika engagerad om han inte hade haft tillgång till Internet men att det nog hade sett annorlunda ut (han spekulerar inte i hur). Internet ger Tobias' engagemang en flexibilitet och större kontaktytor. Dessutom ger Internet honom en ökad möjlighet att sprida information. Helen tycker inte att användningen av Internet och e-mail har ändrat hennes politiska engagemang i sig. Hon tror att hon hade varit lika politiskt engagerad utan, fast på ett annat sätt eftersom arbetet inte hade fått lika stor effekt.

Helen: ”Det hade inte spelat någon roll för känslan, det är bara ett verktyg. Men det ger mycket fördelar när man är engagerad.”

Hon tycker Internet har gjort engagemanget lättare – mer effektivt, snabbare, bredare, mer ordning och reda och struktur.

I alla utom Anders fall ser man tydligt att de ser Internet ”endast” som ett väldigt praktiskt verktyg och att det inte har någon koppling till deras intresse eller motivation – det är i själva utövandet som det får betydelse. För Anders verkar det dock som om Internetanvändningen är så betydelsefull för hans politiska engagemang att det hade stannat vid ett engagerande intresse om han inte haft tillgång till Internet. Det är med andra ord ett tydligt exempel på att Internet faktiskt kan göra en stor skillnad, just genom att underlätta och skapa forum för engagemanget. Därför kan jag inte hålla med om Nords resonemang (2002) om att Internet inte skulle kunna locka nya grupper till politisk handling. Även om Internet inte förmår skapa ett politiskt intresse så kan det skapa ett politiskt engagemang – att intresset omsätts till för samhället viktiga, medborgerliga praktiker.

Om man hade fått möjligheten att intervjua de lurkers som respondenterna lyfter fram som en stor andel av de som är involverade i Attac, hade de kanske tillskrivit Internet en större roll i sammanhanget. Det är dock givetvis en ren spekulering från min sida.

7 Slutdiskussion

Jag tycker mig ha sett många tecken på att Internet utnyttjas flitigt av medlemmarna som ett forum och verktyg för deras politiska engagemang. De medlemmar jag intervjuat använder onekligen tekniken mycket både i informationshämtningssyfte och för att interagera med andra. Särskilt mailinglistorna, där man på ett och samma ställe kan diskutera, ta beslut och inta såväl som förmedla information är populära. Internet är dock bara ett av flera medier som används och många av aktiviteterna inom Attac är av icke-medierad natur. Samtliga av de aktiva medlemmarna i den här studien är engagerade i grupper som håller möten offline. Både kommunikations- och interaktionsrutinerna tycks både väldigt varierade och föränderliga och beror av de projekt och grupper medlemmarna är involverade i för stunden. Internet är dock det medium som de flesta använder mest av i sitt Attacengagemang, vilket tyder på att det är väldigt betydelsefullt utifrån denna synvinkel.

Ett av de mer intressanta fenomenen jag uppmärksammat genom studien är den stora andel personer som enligt intervjupersonerna endast dyker upp på mailinglistorna, inte offline. Det skulle vara mycket intressant att se hur de upplever Internets betydelse i förhållande till deras politiska engagemang. Om de nu utgör en så stor del av Attacs medlemmar/intressenter som det antyds, är det dessutom ett nödvändigt komplement till den här studien, vilken härstammar ur en ambition att få ökad förståelse för Attacmedlemmarnas engagemang,

Internetkulturen framstår som stark inom Svenska Attac. Det finnas en enhällig uppfattning om att tekniken har stor betydelse för sättet respondenterna utövar sitt politiska engagemang på, vilket stöds av utsagorna om deras informations- och kommunikationsrutiner ovan. Särskilt i samband med de vardagliga, praktiska aktiviteterna lyftes Internet fram som viktigt. Man förväntas hålla sig uppdaterad via mailinglistor och nyhetsbrev och att vara aktiv på mailinglistorna. Att inte ha tillgång till Internet ses som ett organisatoriskt handikapp och ovilja att anpassa sig till nätstrukturen bemöts med oförståelse. Alla intervjupersoner anser också att Internet är väldigt viktigt för Attac som organisation, med dess förutsättningar för räckvidd och flexibilitet som kommer väl till pass på en global politisk arena. Respondenterna kan söka på information om deras intresseområden och hålla kontakten med ett stort antal människor både i och utanför Attac. Internet och e-mail gör det möjligt för Attacs medlemmar att samarbeta långt bortom Attacs gränser – dessutom snabbt, billigt och relativt enkelt förutsatt att de har tillgång till tekniken och kompetensen för det. Internets sökfunktioner och mailinglistor möjliggör också ett engagemang uppbyggt kring specifika sakfrågor. Möjligheterna att kunna följa med i diskussioner i mailinglistor och nyhetsbrev kravlöst visar sig kunna vara ett sätt att skolas in i organisationen.

Många påpekar dock vid upprepade tillfällen vikten av att träffas och diskutera offline, både för samhörighetens, entusiasmens och ”känslans” skull. Det finns alltså flera situationer där man upplever att Internet inte räcker till. De verkar exempelvis inte tycka att Internet lämpar sig särskilt väl för djuptgående diskussioner eller för att upprätta nära relationer.

Om man går bortom de rent praktiska fördelarna med Internet blir det snart väldigt tydligt att Internet endast är en faktor av många som kan kopplas till det politiska engagemanget. Inget indikerar att Internet haft någon väsentlig påverkan på personernas politiska intresse eller motivation - det krävs en sammansättning av bl.a. kunskap, kompetenser, värderingar och intressen, vi känner oss delaktiga i ett politiskt system och att vi känner att vi både kan och vill vara med och påverka. De flesta av dessa medlemmar har varit engagerade politiskt innan Attac i sammanhang där Internet inte fanns att tillgå. De visar sig också föra med sig en till synes djupt rotad värderingsgrund som stämmer väl överens med den demokratiska in i sitt politiska utövande. Samtliga utom en tror att de skulle fortsätta engagera sig utan tillgång till Internet. Undantaget, Anders, visar dock att Internet faktiskt kan ha betydelse för huruvida ens politiska engagemang stannar vid ett intresse eller går över i faktisk handling.

Eftersom jag använt mig flitigt av begreppet medborgarkultur genom studien tänker jag nu ytterst kortfattat relatera huvuddragen i mina resultat till Dahlgrens dimensioner (2003b). Slutsatsen utifrån detta perspektiv blir då att Internet tycks ha försumbar betydelse för de dimensioner av det politiska engagemanget som speglar värderingar, samhörighet, tillit och gemenskap men att det har stor betydelse

som resurs för aspekter som kunskaper, kompetenser och praktiker – för det praktiska utövandet av politik. Dessutom vill jag hävda att Internet åtminstone har en viss betydelse för dimensionen diskussioner, om inte annat eftersom Internet utgör ett forum för så många av medlemmarnas diskussioner (om än kanske inte de mer djupsinniga). När det gäller identiteten upplever jag inte att Internet i sig förmår påverka de viktigaste aspekterna för att känna sig delaktig i det demokratiska systemet. Jag tror dock att det ändå kan ha betydelse i att det underlättar steget från intresse till handling och i att det underlättar politiska praktiker kan stärka det politiska engagemangets relevans för medlemmarnas identitet.

Jag tycker Kristina lyckas sammanfatta det hela mycket väl:

”Internet är en stor förändring men det är ju inte så att inte folk samlats eller haft kontakt innan det.” [...] ”Fanns det inte fick man väl uppfinna något annat. Men nu finns det och det är oerhört viktigt.”

Till sist vill jag återanknyta till resonemangen kring demokratins kris. Jag uppfattar att Attac är en tillåtande organisationstyp som för dess medlemmar står för öppenhet, tolerans, jämlikhet, solidaritet, rättvisa och ansvar – precis den typ av värden som Dahlgren tar upp som viktiga för medborgarkulturen (Dahlgren, 2003b). Kanske är inte satsningarna på Internet helt fel ute när det gäller att stimulera demokratin, som vissa kanske skulle hävda. För att se att Internet faktiskt kan göra någon demokratisk nytta gäller det dock nog att se politiken ur ett bredare perspektiv. Internet skapar forum för nätverkande och underlättar den praktiska delen av engagemanget, vilket kan få en politiskt intresserad att ta steget från intresse till handling. Studiens resultat pekar på att det krävs många faktorer för att individer ska välja att engagera sig politiskt – värderingar, kunskaper, kompetenser, känsla av att vara en del av ett system som man kan påverka etc. Internets roll är framför allt som verktyg. I egenskap av välutnyttjat verktyg ger det dock trots allt engagemanget vissa förutsättningar som tycks viktiga för många och det skulle kunna utgöra åtminstone en bidragande orsak till att allt fler väljer att engagera sig i sociala rörelser snarare än den formella politiken. Det kanske är dags att ge mer plats åt den nya tidens politiska engagemang, för att försäkra oss om att den demokratiska medborgarandan och det politiska engagemanget lever vidare.

8 Referenser

- Anderson, B.** (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bauman, Z.** (2000) *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Beck, U.** (1998) *Vad innebär globaliseringen? Missuppfattningar och möjliga politiska svar*. Göteborg: Daidalos.
- Bennet, L.** (2003) "Consumerism and global citizenship: lifestyle politics, permanent campaigns and international regimes of democratic accountability". I Micheletti, M., Follesdal, A. & D. Stolle red. *The politics behind products: Using the market as a Site for Ethics and Action*. New Brunswick, NJ: Transaction Press.
- Blumer, J. & M. Gurevitch** (2000) "Rethinking the study of political communication." I Curran, J. & M. Gurevitch red. *Mass Media and Society*. Tredje Upplagan. London: Arnold.
- Bryan, C., R. Tsagarousianou & D. Tambini** (1998) "Electric democracy and the civic networking movement in context." I R. Tsagarousianou, D. Tambini & C. Bryan red. *Cyberdemocracy. Technology, Cities and Civic Networks*. London & New York: Routledge.
- Cammaerts, B. & L. Van Audenhove** (forthcoming) *Online political Debate, Unbounded Citizenship and the Problematic Nature of a Transnational Public Sphere*.
- Castells, M.** (1996) *The Rise of the Network Society; The Information Age: Economy, Society and Culture, Volym 1*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M.** (2002) *<Internetgalaxen> Reflektioner om Internet, ekonomi och samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Clinell, B.** (2000) *Attac – gräsrotternas revolt mot marknaden*. Stockholm: Agora.
- Cohen, R. & R. Shirin** red. (2000) *Global Social Movements*. London: Athlone Press.
- Dahlgren, P.** (2000) "Media, Citizenship and Civic Culture." I Curran J. & M. Gurevitch. *Mass Media and Society*. London: Arnold.
- Dahlgren, P.** (2003a) *Net-activism and the emergence of global civic cultures*. Paper for 16th Nordic Conference on Media and Communication Research, Kristiansand, Norway, Aug. 15-17.
- Dahlgren, P.** (2003b) "Reconfiguring Civic Culture in the Evolving Media Milieu". I Corner, J. & D. Pels red. *Media and Political Style: Essays on Representation and Civic Culture*. London: Sage.
- Giddens, A.** (1994) *Beyond Left and Wright: The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A.** (1991) *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A.** (2002) *Runaway World*. London: Profile Books Ltd.
- Gidlund, G. & T. Möller** (1999) *Demokratins trojänare. Lokalt partiarbete förr och nu*. SOU 1999: 130.
- Golding, P. & G. Murdock** (2000) "Culture Communications and Political Economy". I J. Curran & M. Gurevitch red. *Mass Media and Society*. Tredje Upplagan. London: Arnold.
- Guba, E. & Y. Lincoln** (1981) *Effective Evaluation*. San Francisco: Jossey-Bass Inc. Publishers.
- Habermas, J., Burger, T. & F. Lawrence** (1996) *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of Bourgeois society*. Cambridge: Polity Press.
- Hartley, J.** (1996) *Popular Reality*. London: Arnold.
- Hedenius, A.** (1999) "Medborgarskap, social kontext och institutioner" I SOU 1999:84 E. Amnå red. *Civilsamhället*. Stockholm: Fakta Info Direkt.

- Hill, K. & J. Huges** (1998) *Citizen Activism in the Age of the Internet*. Lanham, Mass.: Rowman & Littlefield Publ.
- Kennedy, M.** (1979) "Generalizing from single case studies." I *Evaluation Quarterly*, 3, 661-679.
- Klein, N.** (2000) *No Logo*. Stockholm: Ordfront.
- Margolis, M. & D. Resnick** (2000) *Politics as Usual: The Cyberspace "Revolution"*. London: Sage."
- Marshall, T.H.** (1950) *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melucci, A.** (1991) *Nomader i nuet*. Göteborg: Daidalos.
- Merriam, S.** (1994) *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Möller, T.** (2000) *Politikens meningslöshet – om misstro, cynism och utanförskap*. Malmö: Liber.
- Nord, L.** (2002) *IT och demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Olsson, T.** (2002) *Mycket väsen om ingenting. Hur datorn och Internet undgår att formas till medborgarens tekniker*. Uppsala: Uppsala University Library.
- Pettersson, O., Westholm, A. & G. Blomberg** (1989) *Medborgarnas makt*. Stockholm: Carlssons.
- Poster, M.** (1995) *The Second Media Age*. Cambridge: Polity Press.
- Putnam, R.** (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Ratcliffe, J.** (1983) "Notions of Validity in qualitative research methodology." I *Knowledge: Creation, Diffusion, Utilization* 5, 147-167.
- SOU 2000:1** *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Demokrati-utredningen. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Rheingold, H.** (1993) *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Rucht, D.** (2000) "Social movements Challenging Neo-liberal Globalization". I Ibarra, P. red. *Social movements and democracy*. New York: Palgrave.
- Scott, A. & J. Street** (2001) "From media politics to e-protests? The use of popular culture and new media in parties and social movements." I Webster, F. red. *Culture and Politics in the Information Age, A New Politics?* London: Routledge.
- Slevin, J.** (2000) *The Internet and Society*. Cambridge: Polity Press.
- Stevenson, N.** (2002) *Understanding Media Cultures*. London: Sage.
- Sunstein, C.** (2001) *republic.com*. Princetown: Princetown University Press.
- Walker, R.** (1980) "The conduct of educational case studies: Ethics, theory and procedures." I Dockerell, W. & D. Hamilton red. *Rethinking Educational Research*. London: Hodder & Stoughton.
- Trädgårdh, L.** (1999) "Det civila samhället som analytiskt begrepp och politisk slogan." I SOU 1999:84 E. Amnå red. *Civilsamhället*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Thörn, H.** (1999) "Nya sociala rörelser och politikens globalisering." I SOU 1999:84 E. Amnå red. *Civilsamhället*. Stockholm: Fakta Info Direkt.

www.attac.se

www.engagedcitizen.org

www.indymedia.org

9 Bilagor